

APSAKYMAI

HOMO SAPIENS

Fotografija

Pašvenčiu „Varpo“ sukaktuvėms 1903 m.

Jau metai baigiasi, kaip vaikas gyvena pas mane. Atvežė smulkų, liguistą, gal trejų, gal ketverių metų sutvėrimėlį. Buvo nugeltęs, sudžiūvęs, atstatytomis pečiomentėms ir nusvirusia į pryšakį galvute, apaugusia sušiusiais palšais plaukeliais.

Senatvėje toks pečių ir galvos laikymas yra paprastas dalykas. Ilgų metų skaičius yra sunki ir skaudi našta, kuri lenkia žemyn ir stipriausius nugarkaulius, o senų dienų apsilpimas verčia ir galvą atsargiai nešioti. Bet kartais dar palyginamai jauni ir tvirti žmones taip pat turisi: tat yra tikras ženklas, jog prilikimas jų netausojo, jog ne sykį po to aklojo vieko smūgiais tekdavo jiems traukti galvą į pečius, kad ir nekliūdavo toms opesnėms vietoms, kur turisi gyvybė. O vaikų ir šunų tokia išvaizda atsiranda, kad jie yra dažnai ir skaudžiai mušami.

Be to, atvežtojo vaiko galėjai pastebėti dar daug ypatybių, primenančių laukinį gyvulėlį, kada šis pakliūva žmonėms į nelaisvę. Laikydavos visuomet toli nuo visų, slapstydamasis didelių namų kertėse. Maža ką valgė. Išvydęs kokį naują žmogų, drebėdavo iš baimės, kad net dantys jam kalenos. Per dienas tylėdavo, savyje pasislėpęs.

Bet taip neilgai tęsėsi: gana veikiai prijunko. Tiek tereikalavo, matyt, laiko, kol pasitikino, jog niekas jam iš jo naujų pažįstamų nieko pikta daryti nenori. Pastabus pasirodė esąs ir nepaprastai greitai pasisavino visokius kultūringesnius papročius. Bet pradėjęs jau šnekėti, nieko taip nemėgdavo, kaip apie visokius paukščius ir gyvulius pasakoti. Matyti, savo trumpame gyvenime su jais arčiau susibičiuliavo, nekaip su sau lygiaisiais.

– Gal nori žinoti, kaip višta šneka? – būdavo jo mylimasis klausimas, ir tuoj pradėdavo: „Kal kal... kal kal...“ – visai vištos balsu, kad ir neištardamas „r“.

– O gal nori žinoti, kaip rupūžė pūtuoja? – ir vėl, sučiaupęs smulkutes pabalusias lūpeles, traukias į save orą ir vėl atgal pučia, net jam seilės pro lūpų kerteles tyška. Ypač vaiko mimika buvo visuomet puiki.

Geresnis laikymas ir kultūringesniųjų žmonių draugija didelę vaikučiui permainą padarė. Nors pečiomentės dar nespėjo visiškai atgal atslūgti, bet veido geltumas sumažėjo ir baimė mažutėse akutėse užgeso... o, rasit, tik pasislėpė.

Šit atbėga prašvitusiu veideliu. Akutėse tikrai vaikiška linksmybė. Išsiviepęs ir pašiuręs, kaip visuomet. Viršuj kaktos du dideliu verpetu, abudu sukasi katras sau ir neduoda jokių būdu suguldyti plaukučių ant jo nepaprastai didelės galvelės. Trypdamas smulkutėmis kojėlėmis, šaukia jau iš tolo:

– Padėk knygą! Neskaityk!.. Aš noriu pasišnekėti!

– Gerai! mat padedu!.. O ką pasakysi? – nespėjau dar paklausti, kaip vaikas, atsikolęs taip, kad būtų jam visai patogiu, man ant kelių ir pasirėmęs smulkutėmis kumštelėmis savo didelę sušiusią galvą, ėmė jau šnekėti:

– Noriu papasakoti apie savo pirkį. – „Pirkia“, arba tariant „pilčia“, vadino savo numirusiųjų tėvų

trobelę.

– Tik klausykis! – šaukia, grūmodamas piršteliu ir man gudriai į akis žiūrėdamas, tartum tuo prižadėdamas ką nors labai nepaprasta ir nauja pasakyti.

– Mat! Ponas Dievas paėmė molio. Suminkė, suminkė... ir metė iš dangaus į balą. Magdalena išsitraukė tą molį iš balos, parsinešė į pirkia, įsidėjo į lopšį ir supa. Visi džiaugiasi! Ir motutė, ir tėvelis, ir Karaliukas, ir Alė, ir Staja... ka ka ka! – kvatoja pats vaikas, džiugindamas visas savo linksmumu, net akys jam žiba.

Turiu paminėti, jog Magdalena, Karaliukas, Alė, Staja buvo jo vyresnioji sesuo ir broliukai.

– Tai kuo jie džiaugėsi? – paklausiau.

Vaikutis dar linksmesniu balsu ėmė šaukti:

– Džiaugėsi! Užtat džiaugėsi, kad lopšyje gulėjau aš, Antaniukas! – iš didelio džiaugsmo vaikas vėl juokiasi balsu, prisiglaudęs veidu man prie krūtinės, turbūt norėdamas tuo pat ir mane patraukti prie tokio didelio džiaugsmo.

– Tai ką daugiau man sakysi? – paklausiau, davusi vaikui išsidžiaugti.

– Palauk! palauki – tarė, surimtėjęs ir tarytum ko ieškodamas savo atmintyje.

– Aa! mūsų buvo viena pirkia ir viena kūtė. Kūtėje stovėjo viena karvė, laukšė... tik viena karvė... tik viena... – balselyje atsimušė kaip ir skurdumas, kaip ir koks nusiminimas. – Mūsų laukšė visiškai... visiškai... visiškai mažai pieno teduodavo... o kartais ir visai neduodavo... – linksmumo žiburiukai jau visai užgeso vaiko akutėse, veidelis kaip ir supalšėjo. Nebeieškojo savo akutėmis mano akių, žiūrėjo tik į ertvę... tarytum matydamas kur ten, tolumoje, ką nors labai labai liūdna, nuo ko mažutė širdelė krūtinėje labai labai susispaudė.

Bet vėl, tarytum kaip ir atsitraukdamas nuo liūdno paveikslo tarytum ką sunku savyje nuveikęs, ėmė gyvėlesniu balsu šnekėti:

– Gindavo pro mus daug karvių, bet niekas mums antros karvės neatginė. – Staiga atsiminęs paklausė: – A! O tamsta kodėl mums antros karvės neliepei atginti? Juk pati daug karvių turi... kodėl neliepei?

– Nežinojau, kad neturėjote, – atsakiau netvirtu balsu.

– O dabar, kaip žinai, ar leistumei atginti?... ar leistumei?... ar leistumei?

Vaikas klausė, aš tylėjau. Melas pro lūpas nenorėjo lįsti, o teisybės, kad neleisčiau, taip pat negalėjau tuo kartu ištarti.

– Ar leistumei?... ar leistumei?... – vis tylesniu balsu klausinėjo vaikas. Nesulaukęs atsakymo, pats nutilo, akutes nuleido, tarytum sunkiose kokiose mintyse ar jausmuose paskendęs. Paskui, kaip iš miego busdamas, pusbalsiu šnibždėjo:

– Aš į savo pirkia daugiau nebegrįšiu... tai ir antros karvės nereikia.

– O kad Magdalena ateis ir norės tave išsivesti? – paklausiau, norėdama pažinti savo mažojo bičiulio logiką.

Ant kaktelės tuoj susitraukė gili raukšlė, akutėse sužibo piktumas, ir jis tvirtu balsu sušuko, net kojute sutrypęs:

– Tik neduok! Neduok!

– Juk pats sakeisi, kad Magdalenai tave ponas Dievas išmetė, ne man! Tai kaipgi aš neduosiu?

Vaikeliui nervingai sudrebėjo lūpos, plačiai atmerktose akutėse, vėl įsižiūrėjusiose į tolimą ertvę, pasirodė nusiminimas ir baimė, bet toks jo susimąstymas vos akimirksnį tesitęsė. Raukšlė ant kaktos sugrįžo dar gilesnė, ir vaikas, kiek galėdamas, suriko, dėdamas į savo balsą daugiau stiprumo:

– Vis tiek neduok!.. O jeigu norėtų vestis, paimk pagalį ir išvaryk! – Paskui pabaigęs dar pridėjo, skleisdamas smulkius savo pirščiukus: – Ir tiek! – Bet mintys galvutėje, matyti, dar smarkiai darbavosi. Žvilgterėjo man į akis ir, matyti, nepakakintas tuo, ką ten išvydo, ėmė vėl greitai šnekėti piktu, šurkščiu, pereinančiu į riksmą balsu:

– Jeigu pati nenori Magdalenos išvartyti, tad ponui pasakyk: jis išvys!.. ir tiek!

– Bet kodėl tu taip nenori grįžti prie Magdalenos?

– Nenoriu dėl to, kad ji duonos neturi, – suskambėjo griežtas atsakymas iš pabalusių vaiko lūpų, ir

gilus rūpestis užgulė ant jo viso smulkaus veidelio... bet vėl ėmė pamažu šnekučiuoti, kaip ir atsimindamas seniai užmirštas gyvenimo dienas.

– Mūsų pirkioje buvo viena krosnis, bet miltų neturėjome. Nebuvo iš ko kepti duonos... ir knygų nebuvo... pridėjo, dairydamasis po kambarį. – Tik vienas negražus stalas, viena lova...

– Tai ką valgėte, kad neturėjote iš ko duonos išsikepti?

– Valgydavome tik sausą duoną ir tik sausus barsčius... tik sausus barsčius, – kartojo liūdnei tuo atsiminimu išsigandusios vaiko lūpelės.

– Iš kurgi ėmėte tą duoną? – klausinėjau toliau, pasinaudodama vaiko šnekumu.

– Tėvelis parnešdavo prisikalėdojęs. Padėdavo aukštai ant lentynos. Aš patsai niekuomet duonos nepasiimdavau... ir pasiekti negalėjau. O Magdalena rykšte mušdavo. Sako: „Tu ėmei duoną! tu ėmei!“ Ir tėvas pančiu mušdavo... – ir gilus skausmas suskambėjo vaiko balse.

– Tai ar jie tau neduodavo valgyti?

– Duodavo truputį sausos duonos... – ypač skurdžiai vaiko lūpose visuomet suskambėdavo tasai žodis „sausos duonos“. – Duodavo ir sausų barsčių... – rodydamas pridėjo rankutę prie savo pilvelio: – Pilve nieko nebūdavo!.. Prašau duonos. Sako: negalima daug valgyti duonos... Buvo viena višta. Kai padės kiaušinj, prašau kiaušinio duoti. Sako: palauk Velykų.

– O Velykose ar davė?

– Velykose davė. Bet kai tėvelis mirė, ir duonos nebeturėjome. Magdalena liepė tėveliui kojeles apkabinti ir pabučiuoti. Aš apkabinau tėveliui kojeles ir pabučiau, ir... verkiau, labai verkiau, labai verkiau!..

– Tai ko gi verkei?

Vaikas nustebeš pažiūrėjo man į akis, kad taip paprasto dalyko nesuprantu.

– Verkiau, kad nebebus, kas duoną uždirba, – atsakė pavargusiu daug prityrusio žmogaus balsu, bet vėl atsimindamas ėmė toliau šnekėti.

– Paskui atvažiavo ponas manęs išsivežti. Labai bijojau, labai bijojau, ėmiau rėkti: e e e!.. – čia visa savo mimika stengėsi išreikšti didelę baimę. – Ponas išvažiavo. Magdalena sako: kad su ponu nevažiuosi, tad visiškai duonos valgyti negausi. Ponas vėl atvažiavo. Magdalena greitai nuprausė mane ir liepė su ponu važiuoti. Aš neberėkiau. Vis tylėjau, tik bijojau... tik bijojau...

– Tai ko tu bijojai?

– Tariau, kad mane išveš papjauti. Kai čia atvažiavau, vis bijojau. Žiūrėjau tik, kas mane pjaus, – akutes išvertęs, galvą tarp pečių įtraukęs, lūpeles pastatęs, stengėsi vaikas kuo aiškiausiai papiešti savo baimę... – Užvis bijojau ponaičio. Tariau – žydas, ir tykoja manęs papjauti...

– O dabar? Ar nebebijai?

Vaikas linksmai prasijuokė, apkabino man smulktėmis rankelėmis kaklą ir, prisiglaudęs prie manęs, linksmai čiulbėjo:

– Ne! jau dabar nebebijau! Dabar myliu tamstą! labai myliu...

– O kad aš duonos neturėčiau, ar mane tuomet mylėtumei?

Vėl didelis nustebeimas atsimušė vaiko akyse. Rankutės, mane apkabinusios, nusviro, veidelis surimtėjo, o pabalusios lūpelės sausai ištare:

– Ne! kad duonos neturėtumei, nemylėčiau.

Dar valandėlę patylėjęs, jau pats paklausė manęs:

– Už ką gi tuomet mylėti?

– Tai ką gi darytumei? – atsakiau jam klausimu į klausimą.

– Tuomet eičiau pas kokį svetį ponaitį, kurs turi duonos! – atsakė man Europos kultūroje išauklėtasis „homo sapiens“ smulktėmis pabalusiomis vaiko lūpelėmis.

DIEVUI ATKIŠUS

Etiudas

Smulkutė ji buvo, nedidelio ūgio, mažomis kaip kūdikio rankutėmis. Ir iš ko jai buvo užaugti, sudiktėti?.. Ar iš tų sausų barščių ir juodos duonos, kumetinėje valgytų, pamotės ranka primestų?.. Rasit, iš tų darbų ir ruošų, kurie ją jau kūdikystėje užgulė vos ant savo kojų išsitiesusią, vos rėpliojus nustojusią.

Dabar, kad, užsimitusi naščius pilnais ėdalo kibirais, ėjo pro dvaro kiemą į kūtes, net linko jai laibutis liemenėlis. Smulkių kojų tankus mynimas, naščių blaškymas iš vieno peties į antrąjį aiškiai rodė, jog mergaitės dar nesuaugusiam kūnui toks darbas yra per sunkus. Bet bėginėjo ji ten per dienas, žiemą kibirais nešina, vasarą dažnai ir maišą žolių ant nugaros užsimitusi.

Nunerta žemyn galva, atsargiai iš po kaktos žiūrinčios be aiškios spalvos akutės, vėjo nupūsti liesi skruosteliai, laibutės be kraujo lašo lūpelės, visuomet užvertos, dar ant galvos nublukusi skepetėlė, ant pečių ir apie liemenį nudėvėti skarmalai – šit ir visas Kiaulių Magdės paveikslas, kaip ją paprastai dvaro šeimyna vadindavo.

Nei kaipo manęs ir jaučias žmogus, nei kaipo draugijos¹ arba šeimos narys, vargšė Magdė niekam pasaulyje nerūpėjo.

Dvaro poniai buvo ji tik jos kiaulių liuobėja; dvaro šeimininkei – dar vienas pilvas, kuriam reikėjo valgyt virti; kitoms dvaro mergaitėms – galys jas pavaduoti darbo viekas, kuriuo kiekviena stengėsi savaip naudotis.

– Magde! išskalbk man skepetėlę! Neturėsiu nei bažnyčion eidama kuo užsirišti!

– Magde! nunešk šeimynai pusdienį į lauką! Man šiandien ir be to daug yra ruošto!

– Magde! aš sau rakštį po nagu pasivariau... užminkyk už mane duoną!

– Magde! nušveisk stalą! Aš truput atsiguksiu pailsėti.

Taip šaukdavo į Magdę iš visų šalių, ir ji už visus dirbo savo smulkutėmis, liesomis, pajuodavusiomis ir žolių suraižytomis rankutėmis.

Visuomet nuskarusios, nuvargusios ir tylios pusmergės Magdės dvaro bernai iš tolo lenkdavosi. Nesivarždami niekuo, rodė jai savo ne pasibjaurėjimą, ne paniekinimą, bet vis dėlto jausmą, arti susigiminiavusį su abiem minėtiems. Magdė užkliūdavo bernams tik tuomet ant liežuvio, kad užeidavo kuriam noras pasityčioti iš kitų mergaičių. Tardavo jie tuomet šaipydami:

– Ar neimsi ir pati vaikščioti atspursi, kaip mūsų Kiaulių Magdė? – arba: – Ko taip tyli, kaip mūsų Kiaulių Magdė, nei galvos į žmogų nepakeldama?

Savo tėvui ir pamotei, vargdieniams kumečiams, Magdė pati taip jau iš tikrųjų visai nerūpėjo, tik – jos alga.

Algą visuomet laiku Magdės tėvai atsiimdavo nuo ponų. Nors ji ir mergaitės buvo uždirbta, bet mergaitė, sakydavo, esanti dar per jauna pati pinigams vartoti.

Ir Magdė tylėjo, vis mynė savo juodą gyvenimo vagą, tarytum nieko netrokšdama, nieko nejausdama.

Vieninteliai šviesesni spinduliai, puolamieji kaip kokie blizgantieji pažibai į mergaitės gyvenimą, buvo tat reti šventadieniai, kuriais pasisekdavo išsiruošti bažnyčion. Bet ir tuomet ji nemokėjo kaip reikiant džiaugtis. Jos jaunutė krūtinė, vienuose varguose ir darbuose brendusi, tarytum ir mokte nebuvo išmokusi visai laisvai atsikvėpti, juo kad su bažnyčia būtinais rišosi ir poterių atsiminimas, prie poterių – tėvų trobelė, o su ja – ilga eilė kitų prisiminimų – tokių liūdnujų, skaudžių, gailių, kaip tik gali būti liūdnos, skaudžios ir gailios našlaitės ašaros. Tuomet... seniai... jau seniai... kada Magdė dar maža buvo, pamotė mokydavo ją taryti daug daug nesuprantamų jai tuomet ir dabar žodžių... poterių. Buvo tat vienintelis dalykas, kurio Magdė buvo mokoma. Bet kiek ji už tą mokslą prisikentėjo. Net šiurpas suimdavo atsiminus... Nebuvo žmonių kalboje taip baisaus žodžio kuris tuomet iš pamotės lūpų nebūtų kritęs ant Magdės galvos. O kumščiaivimai, ausų tampymai, pešimai... kas juos galėtu

¹ Bendruomenės.

suskaityti?! Juk prieidavo net ligi spardymo kojomis... Kad ir ilgiausiai Magdė gyventų, viso to niekuomet neužmirštų... ir mirdama atsimins tuos neišsakomus vargus ir tas ilgas ilgas, nemiegotas naktis, praleistas kovoje su miegu prie pamotės vaikų lopšio, – tuos nubaudimus po tėvo diržo kirčiais... kada Magdė neištverusi užsnūsdavo – tuos pietus, tas vakarienes, kada tėvai, susėdą su savo vaikais, taip ilgai, neapsakomai ilgai kąsnojo lašinius, varškę... Magdė, tuomet dar pati kūdikis, įtrauktas nuo bado viduriais, akimis lydėjo jų kiekvieną kąsni... iš tolo tik seilę rydama. Kartais iš gailėsčio vargšė, nesusiturėjusi, balsu sukūkdavo – tuos pietus, tas vakarienes, kada tėvai, susėdą su savo vaikais, taip ilgai, neapsakomai ilgai kąsnojo lašinius, varškę... Magdė, tuomet dar pati kūdikis, įtrauktas nuo bado viduriais, akimis lydėjo jų kiekvieną kąsni... iš tolo tik seilę rydama. Kartais iš gailėsčio vargšė, nesusiturėjusi, balsu sukūkdavo, apsipildavo ašaromis. Tuomet jos nuraminimui pamotė piktuojų nublokšdavo jai, nelyginant šuniui, duonos gabalą, lydėdama jį pamokymu:

– Karve! Tu, karve! kuomet proto įgysi?!.. Juk mes nevalgę ir dirbti negalėtumėm... Mažieji užsirėktų... Tau reiktų nors kartą proto imtis!.. Kas matė, kad kumečių vaikai būtų kasdien kaip ponai privalgę... Ir aš, ir visi taip augome!.. Vieną, kitą dieną pusbadžiai... o tik trečią sotūs... ir dėkui Dievui – ir sveiki... ir užaugę... ir niekam širdies taip nekremtame kaip tu!

Darbą dirbant, Magdei ir laiko nebuvo apie visa tą manyti, bet visi tie neapsakomi vargai tarytum lipte išlipdavo kaskart iš savo urvo, idant suterštų ir subjaurintų jai pagaliau tuos retus šventadienius, kuriais ją šeimininkė paleisdavo nuo darbo bažnyčion eiti. Tuomet nuo pat ryto jau imdavo Magdė praustis, šukuotis. Kitos mergaitės susidedamos taisė ją kiekviena savo drabužiais. Bet nei viena neužmiršdavo užtat iš Magdės šiokios ar tokios paslaugos išsivilioti. Magdė darbo dienomis tuos teturėdavo skarmalus, kurie buvo jos pamotei jau nuo pečių nukritę; švenčių dienomis grožėjosi kartais nauju palaidinėliu, nors ir per plačiu, kartais gaižiu sijonu, nors ir per ilgu. Ir savo supratimu puikiai pasipuošusi, linksma, apsiimdavo už tatai atlikti visa, ko mergaitės iš jos reikalavdavo.

Magdė buvo jau pradėjusi antrus metus dvare tarnauti, parapijos bažnyčioje pasitaikino šv. Mykolo atlaidai. Šeimininkė užsispyrė išleisti Magdę bažnyčion, nors kitos mergaitės visaip priešinosi – kiekviena veržėsi į atlaidus. Bet šeimininkė šį kartą nenusileido:

– Magdė užstojo jau septynioliktus metus ir dar nėra nei kartą atlaidų mačiusi... Vis jums reikia!.. Tepasidžiaugie nors kartą ir jį!

Diena pasitaikė puiki. Nuvalytais, palšais laukais, parudavusiomis pievomis ėjo visas dvaro mergaičių būrelis. Tame būrelyje buvo ir Magdė. Nors oras dar buvo šiltas, bet jau skleidėsi tas ypatingas rudens kvapas, kurs primena šalnas, žiemą. O nuo auksuotos saulutės ir mėlyno dangaus skliauto ant žemės, apregztos voratinkliais, pylėsi giedra ir šilima. Lomose tie voratinkliai blizgėjo ant saulės, kaip plonutis sidabrinųjų siūlelių audeklas. Kiti siūleliai pasileidę ir susidraikę plaukė tyliame, melsvame ore, kartais kabindamiesi mergaitėms ant veidų ir rūbų, kartais pranykdami tolimoje ertvėje.

Keleivės netruko nutolti nuo dvaro. Jo skiedrelėmis dengti stogai jau iš tolo pilkavo it rūkas, kurs skęsta medžių ir krūmų žalumynuose. Eidamos vis tiesumu, be tako, vis turėdamos apie save plačią lygumą, išvysdavo kur iš tolo sodžių be tamsuojant, kartais vėl kur naują šiaudinį stogą, įbestą auksiniu tašku į dangaus plačią mėlynę, kartais pralenkdavo tamsų eglynėlį, kurs dangaus pakraščiuose rėmė lengvučius, plunksnotus, sidabru žėrinčius, išsiskleidusius kaip plonutis šydas debesėlius. O saulutė, vis aukštyn kildama, vis linksmiau šypsojosi, vis meiliau glostė visą pasaulį. Toks jos glostymas kažin kaip ypatingai ėmė šiandien veikti Magdę. Pirma suniurusi, kaip visuomet... pamažu, tarytum atsipeikėjusi, ėmė dairytis apie save. Pajuto apie save neišsakomą prigimties ramumą, kurs plačiai, ligi šiol visai nežinoma banga liejosi jai į krūtinę. Kažin kaip nepaprastai lengvai ji ėmė eiti; kojos tarytum nejučiomis, pačios savaimė plaukė tolyn toje plačiojoje šviesos ir šilimos jūroje. Ji pati tarytumei skriste skrido, palikdama užpakalyje klegančias drauges. Skruostai kaito, akys žėrėjo. Nei nepasijuto, kaip jai, greitai beeinant, nusviro nuo galvos ant pečių skarelė. Saulutė tuomet tarytum dar meiliau ėmė pinti jai savo auksinius spindulius į gelsvas kasas... ir ji atsiminė senų laikų vieną vienintelę skaistesnę valandą. Ji buvo tuomet dar labai maža. Podė² atėjo jos pasižiūrėti. Ji stovėjo, atsirėmusi prie podės kelių. Podė savo ranka švelniai braukė jos galvelę, skruostus, nugarėlę, visai taip, kaip kad dabar saulutė glosto ją savo spindulėliais. Magdė ir dabar jaučia tą gerumą. Net

² Krikšto motina.

lūpelės jai saldžiai šypsterėjo atsiminus ir visame veide išsiliejo jaunybės saldumas. Bet tuoj kaip debesys atslinko kitas atsiminimas, ir veidelis vėl apsiblandė. Podė tuomet ją glostė, bet kartu dūsavo ir verkšlėno.

– Ak tu, mano mažulėle! Tu, mano Magdele! Tu, mano našlaitėle! – kalbėjo tuomet taip meiliai, taip meiliai podė. Niekas paskui niekuomet į Magdę taip nėra taręs. Ir podė užrišo jai tuomet ant galvelės gražią, raudonąs langais, vilnonę skarelę. Podė jau seniai numirė... Pamotė, tuoj atėmusi skarelę, pati ją suryšėjo.

Podė tuomet dar sakė:

– Laikykit, Magdute, tą skarelę atminimui nuo savo podės. Jei numirsiu, neužmiršk pasimelsti už mano dūšėlę.

Magdė tuomet verkšlėno tik pamotės atimtosios skepetėlės. Paskiau, apie podės mirtį išgirdusi, kalbėjo poterėlius, bet niekuomet ligi šiol nebuvo širdyje tokio skurdo pajutusi, kaip šiandien... tokio ilgėjimosi tos podės glostymo... Ir iš kurgi jis kilo?! Mestųs dabar kur ant žemės ir raudotų balsiai... skurdžiai... Bet mergaitės privys, apjuoks... O saulutė kaip tyčia dar labiau ėmė glostyti: saujomis žerti į akis tokią malonią šviesą ir šilimą... O podė guli kur ant kapų palaidota. Ir kaulėliai, rasit, aptrešo... O Magdė vis dėlto nežino, nei kur ji guli... Niekas jai nepasakė... Juk nei nerūpi niekam, ar ji ką žino, ar ne... Nieko juk nėra, kas Magdės pasigaili. Skurdas vėl mergaitės jausmus apėmė. O saulutė vis tebesišypsojo... ir aplinkui tylu, net Magdė girdi savo širdies neramų tvaksėjimą. Tik pageltę lapai leidžiasi ant žemės nuo krūmų, tarp kurių teko dabar eiti. Magdė nepaprastu įnirtimu mina visus tuos nukritusius lapus, manydama sau, kad žmonės mina taip kojomis visas našlaites. Lapai dar gali šlamštėti, našlaitėms gi ir išsiverkti nėra laiko.

Išėjusią iš pamiškės Magdutę saulė dar šviesesniais apibėrė spinduliais. Kartu su tais spinduliais vėl pajuto Magdė ant savo galvos podės ranką. Tik trūko balso, to balso, kuris jai buvo artimas, brangus, už visa meilesnis, ir ašaros ėmė drebėti Magdės akyse, ir karšti, nesuturimi žodžiai – rinktis krūtinėje.

Bet štai jau vieškelis, kuriuo plaukia daugybė žmonių. Visi skuba į atlaidus. Magdė sustojo, savo draugų laukdama.

– Tai lėkei! Tai lėkei! Tarytum kas būtų vijęs! – šaukia prisiartindamos draugės.

– Mat belėkdama kaip sušilai!.. Ir skepetėlė nusmuko... – šaukė vėl viena iš būrio.

Kita, nutraukdama Magdei nuo galvos skepetėlę, kvatojo:

– Taip tau pritinka dabar vienplaukei, su tomis geltonomis kasomis! Eik be skepetėlės! Nebeduosiu!.. – tarė, atsiėmusi skepetėlę ir kišdama ją kišenėn.

Magdė, iš tikrųjų jaunutė, dar beskubėdama paraudusi ir dėl tokio netikėtai išgirsto pagyrimo sumišusi, – išrodė, kaip ką tik pražydęs pavasario žolynėlis, dar žolėse nuo žmonių akių besislepiaš.

– Mat nusipraususi, susišukavusi... ir tarytum ne ta pati Magdė atspurėlė, kur kasdien po dvarą kibirais velkina baldos! – stebėjosi kitos, nuostabiau į Magdę pažiūrėjusios.

– Dar aš tau rūtos šakelę užkišiu už tavo geltonų kasų, ir būsi mergaitė, kaip tik reikia! – kalbėjo dar viena, puošdama Magdę žolynais. Magdė gi, kaip ir visuomet, stovėjo romi, niekam nesipriešindama.

Apkaišiusios Magdę, mergaitės dar pačios apsidailino, apsišvarino ir su visa žmonių minia nuplaukė plačiu dulkėtu vieškeliu į bažnyčią. Įsigrūsti į bažnyčią jau nepavyko, todėl suklaupė visos ant šventoriaus. Magdė stengėsi, kiek galėdama, visą atidžią atkreipti į kalbamą rožančių, kurį pasiryžo sukalbėti už podės dūšėlę. Lūpos krutėjo, bet ir akys nesilsėjo. Marga žmonių minia, užianti kaip jūra, traukė jas prie savęs. Kai suskambėdavo bažnyčioje varpeliai, visi žmonės puldavo ant kelių, lenkdami galvas. Tuomet saulės spinduliuose visas šventorius išrodė tarytum prinokusių javų laukas, vėjo lenkiamas, gaižiomis moterų skepetomis, kaip aguonomis ir bobramuniais išmargintas. Tai vėl, po mišių žmonėms subruzdus, buvo girdėti šnekos, juokai, mažųjų vaikų riksmi, susiliejančieji į vieną milžinišką užimą, plaukiantį toli toli, į visas šalis – ir į miestą, ir į laukus, išsiklojusius antroje pusėje šventoriaus. Kartais nuvargusią Magdę suimdavo ir snaudulys... Kiekvieną sykį atsikvošėjusi pajusdavo sąžinės graužimą, kad taip prastai meldėsi už podės dūšėlę. Bet snausdama tarytum dar

aščiau jusdavo jos glostymą ant savo galvutės... Tarpais prisimindavo mergaičių šios dienos pagyrimą. Tuomet išsitiesusi dairėsi apie save, norėdama pasitikinti, ar ji ir kitiems taip pat patinka? ar yra dar kas pastebėjęs jos gražias geltonas kasas?.. Bet kiekvieną sykį išvydavo pati daugybę tokių pat gelsvų kaip jos kasų... kitų dar išrodydavo kaip ir gražesnės... Ir nusivylusi grįžo prie rožančiaus.

Mišparams pasibaigus, mergaitės vėl visu būriu išsipylė iš šventoriaus ant vieškelio. Prie pat miestelio galo pavijo jas dvaro „ūkininkas“. Buvo tat jaunas, tvirtas vyras, juodbruvys, juodomis, liepsnojančiomis akimis, juodais uostais ir skaisčiu, plynu veidu.

– Na, mergelėsl.. Ar gerai išsimeldėte? – šaukė jis, jau iš tolo jas išvydęs, prisiartinęs gi, visas pasveikinęs, pagriebę ir Magdę už rankos. Ji nustebo. Pirma juk niekuomet ir gero žodžio nebuvo jai metęs. Neišsakomai sumišo vargšė dėl tokio netikėto mandagumo ir paraudo taip, kad net ašaros akyse pasirodė. Kitos mergaitės juokais trūko iš Magdės tokio sumišimo, ūkininkas gi, nepaleisdamas jos rankos, stengėsi ją raminti:

– Nesibaidyk taip manęs, Magdele! Šiandien tokia graži esi... nei nesitikėjau!..

Magdė, pajutusi įdurtas į save ūkininko liepsnojančias akis, tik labiau sumišo ir užkaito. Nulenkusi savo geltonplaukę galvelę, pasitraukė į šalį, švelniai iš jo rankos ištraukusi savąją.

Nors Magdė nebeišdrįso daugiau akių pakelti ant ūkininko, bet juto, kaip degančios jo akyse liepsnos susiliejo su žibančiais saulutės spinduliais ir kartu lydėjo jos kiekvieną sukretimą, jos kiekvieną žingsnį. Podės glostymo atsiminimas negalėjo nei lygintis su tuo jausmo saldumu, kursai dabar ją visą apėmė... Staiga pasijuto tarytum jau nebe našlaitė, visų niekinamoji, tik – kokia pasakos... karalaitė, tikra karalaitė, kurią visi gerbia... kuriai ir pievos pačios po kojomis klojasi, kuriai nuraminti užia miškai, šviečia saulė ir čiułba paukšteliai... Ir vėl išrodė jai, būk ji girdi savo širdies tvaksėjimą, bet tokį gerą... tiek ramumo ir laimės teikiantį...

Nuo to karto Magdė pati nežinojo, kaip tat nutikdavo, bet dažnai ir vis dažniau jos keliai su ūkininko keliais susidurdavo. Tai už pirties, begrįždama iš daržų, kiaulėms žolių pririnkusi, pasitikdavo jį, tai po kūtes, tai vakarais po liepomis, kuriomis buvo apsodintas visas dvaro kiemas. O liepsnojančios akys vis labiau ją glostė ir meilūs žodeliai, niekuomet pirma negirdėti ir nesapnuoti, netruko pripildyti vargdieniui visą jos numanymo apmatomą pasaulį.

*

Pats ponas Tadas Kirla su vaikais jau buvo užstalėje besėdįs. Kirlos sesuo Marcelė pilstė arbatą į stiklus, stosėdama pasienyje prie antro staliuko, ant kurio garavo virtuvas. Kambarys buvo didelis, ilgas, su langais ir atviromis durimis į sodną. Senų obelių tankiai susipynusios šakos, kaip žalias susidraikęs rezginys, skėtėsi už tų langų ir durų ir vėsioje ūksmėje skandino visą kambarį. Kartu su ta ūksme skleidėsi į vidų ramus, šiltas vasaros vakaro oras, pilnas jazminų žiedų ir krentančios rasos kvapo.

Pats Kirla, rasi, trijų dešimtų metų vyras, sėdėjo atrėmęs galvą į rankas prieš pilną arbatos stiklą. Sėdėjo, bet negėrė. Tik savo mėlynoms, nublukusioms, beveik be antakių akims leido pamažu slankioti per savo vaikučius, balsu antrame stalo gale skaitančius, kartais per sesers nors smulkią, bet dailią stovylą, kartais per nuogas kambario sienas ir kertes, jau prieblandoj skęstančias.

Neapsakoma apatija sykiu su giliu nepasikakinimu gulėjo Kirlos akyse, jo žemyn nunertoje galvoje ir visame jo smulkaus kūno sulinkime. Ypač aukštyn pakelti pečiai ir atstatytos pečiomentės tarytum laukė tik nukrentant sunkios, beveik nepakeliamos naštos. Staiga, smailiai perverdama akimis seserį, atsiliopė:

– Marcelė!.. tai kur Zosė? – balse suskambėjo kartu su apatija atkaklumas, primenąs lepinamųjų vaikų užsikirtimą.

Apie smulkias pabalusias Marcelės lūpas sužibėjo tarsi suturimo nusišypsojimo žiburiukai, bet ji pati pasiliko rimta. Broliui nieko neatsakė, tik toliau šnekėjosi su vaikais ir ramiai, tarsi nieko negirdėjusi, tiekė jiems užkandą.

Kirla, nesusilaukęs atsakymo, dar stipriau užsikirsdamas, sušuko:

– Marcelė!.. Iš tikrųjų sakyk!.. Kur galėjo dingti Zosė?

Marcelės veidas vėl ypatingai sukručio by ironija, by pasityčiojimu. Truktelėjo tik pečius ir, aprūpinusi vaikus, sėdosi pati valgyti.

– Ma-a-arcele! Iš tikrųjų!.. Kur Zosė? – šaukė Kirla nebekantruodamas, tarytum iš kailio besinerdamas, kad ir ramiai ant vietos sėdėdamas.

Šį kartą Marcelė savo rimtomis akimis, apriestomis tamsiomis blakstienomis, susidūrė su brolio akimis. Vieno veido profilis stėjo tiesioje linijoje ties antruoju. Nepaprastas panašumas metėsi tuoj į akis. Ir plaukai ties aukšta kakta skleidėsi vienoda, šviesiai auksuota banga. Tik brolio veido linijos buvo daugiau susiliejusios viena su kita, kaip ir ištižusios. Sesers veide išrodė jos taisyklingesnės, sulaikomos tarytum kokio vidaus nepaprastai didžio vieko.

Kirla, išvydęs žiūrint į jį seserį, sunkiai atsiduso, kibdamas abiem rankom sau į plaukus, tarytum norėdamas juos iš galvos sau rauti:

– Vargas! tikras vargas!

Šį kartą pasityčiojimo žiburiukai pašoko Marcelėi nuo lūpų net į akis. Gilios ir paprastai rimtos, čia jos tarytum juokte prasijuokė. Prašneko ji balsu, kuriame suskambėjo gaida, labai panaši į tą, kuria motinos subara savo lepinamus vaikus:

– Koks tu nuobodus!.. Kurgi ji bus?.. Užtruks kur ūkyje... o tu čia tuoj triukšmą keli!..

Kirla, sesers subartas, pašoko ant kėdės ir staigiu sukručiu pastūmė nuo savęs stiklą arbatos. Tarytum didelio vargo prislėgtas, tik suvaitojo:

– Ak! Dieve! Dieve!.. Juk aš arbatos nenoriu!.. – ir vėl ėmė savo apsiblandusiomis akimis klaidžioti po kambario kertes.

– Nenori – negerk!.. Niekas neprašo, – truktelėjusi pečiais, sausu balsu atsakė jam Marcelė, pati skęsdama mintyse, kurios, matyti, skraidė toli nuo viso, kas čia atsitiko.

– Tikra senmergė! – patylėjęs valandėlę, suurzgė Kirla.

Toks brolio išsitarimas, rasit, buvo Marcelėi per daug paprastas arba ji jo nenugirdo, nes rimtas, pabalęs jos veidas nei kiek nesukručio. Ant kaktos išsiliejo tik dar gilesnis susimąstymas, skaistindamas ir jaunindamas visą jos nebe pirmosios jaunystės veidą.

Kirla, nuo sesers jokio atsikirtimo nesusilaukęs, trunkiai stumtelėjo kėdę ir nusigrėžė į langus. Nugara jam dabar išsitiesė, ištižimas sumažėjo, užleisdamas vietą kokiam kartumui ar keršto jausmui. Lūpos prasivėrė, niūniuodamos visiems žinomą dainą:

*Sėjau rūtą, sėjau mėtą,
Sėjau lelijėlę,
Sėjau savo jaunas dienas
Kaip žalią rūtelę.*

Tą skyrelį pabaigęs, ėmė tuoj kartoti:

*Vyto rūta, vyto mėta,
Vyto lelijėlė,
Vyto mano jaunos dienos
Kaip žalia rūtelė.*

Iš viso to Kirlos dainavimo buvo tik numanyti, jog vargšas nei balso, nei ausies neturi ir tokiu būdu stengias išlieti tik susirinkusį tulžyje kartumą. Ypatingai spaudė jis žodį „vyto“ ir „vyto mano jaunos dienos“. Ir kartojo tą patį skyrelį be galo, kiekvieną sykį kitoje vietoje darydamas gaidą.

Ir vėl sunku buvo suprasti: ar Marcelė tiek pat muzikos supratimo teturi, kiek jos brolis, ar neišsemiama jos kantrybė, ar tik dideliai ji įpratusi į panašius prikaišiojimus už savo didesnę metų skaičių, nekaip yra „leidžiama“ netekėjusioms merginoms. Visą laiką jos veidas buvo lygiai rimtas ir giliai susimąstęs.

Staiga, durims prasivėrus, įbėgo jauna, aukšta, neapsakomai greitų judėjimų moteriškė.

– Jūs jau geriate! – sušuko, suplodama savo baltom švelniom rankutėm.– Manęs nelaukėte!.. O aš tiek prisilaksčiau... tikrai nuvargau!..

Jos plynas, baltas veidelis, jai šnekant, beveik nekrutėjo, tik apskritos, plačiai pravertos akutės bėgiojo, viską įžiūrėdamas. Bėgdama pro vaikus, vienam galvutę paglostė, kitam už ausytės peštelėjo, trečiam per nugarėlę pabraukė.

– Mano mažiukai! – lipšniai sušnibždėjo savo raudonom lūpelėm.

Gilus prisirišimas gulėjo tame trumpame, pusbalsiu mestame ištarme. Nuo vaikų skriste nuskrido prie vyro:

– Tu, mano Tadelė!.. Tu negeri?.. Manęs, vargšas, laukei.. – Tardama tuos žodžius, susidūrė akimis su vyru. Neapsakomas prisirišimas prie vienas antro sužibėjo abiejų akyse ir atsimušė net smulkiausioje jų veidų gyslėlėje. Kirla, tarytum kokio stebuklo paliestas, visas spindėjo laime. Nublukusios akutės, tarytum iš kur dažo pasiskolinusios, sumėlynavo prieblandoje.

– Tadelė! tavo arbata jau atvėsusi... Tu tokios nemėgsti... Imki mano!.. – skubiai bėrė žodžius Kulienė, atiduodama vyrui stiklą, kurį jai buvo tuo tarpu pripylusi Marcelė. Paskui metėsi ant kėdės, išsitiesė ir atsilošė, kaip tat paprastai daro nuvargę žmonės:

– Ach!.. kad esu pavargusi!..

Kirla pilnomis meilės akimis lydėjo žmonos kiekvieną žodį, kiekvieną sukrutimą:

– Kurgi taip pavargai, mano mylimiausioji?

– O!.. kad būtumei mačiusi, kokie čia buvo ūpai, tau užtrukus!.. – įsiterpdama broliui į kalbą, ėmė tyčiotis Marcelė. – Net serenadą man užtraukė!.. O kas Tado ausies klusumas! jo balselio... skardumas! Juk tau nereikia aiškinti... – ir abi moteri pasileido juokais, kuriems pritarė ir vaikučiai savo sidabriniais balseliais. Net pats Kirla neištverė: ėmė kvatoti... atkratais, nors sykiu stengėsi rimtumu apsimesti ir pasirodyti net užgautas esąs Marcelės su juo pasielgimo:

– Marcelė... savo... tokia... bjauria rimtimi... galėtų kiekvieną... iš... iš... kantrybės išvesti!

– O tau reikia tuoj man prikaišioti – *senmergė, vyto rūta!*.. Iš tikrųjų būtų jau metas kas sąmojingesnio išgalvoti! – šaukė Marcelė, vis dar juokais nesitverdama, tikrai linksmais juokais, be mažiausio kartumo grūdelio. Kulienė irgi kvatojo, savo nuovargį pamiršusi, vien blaškydama blizgančiomis, be gilesnės minties akutėmis tai į vyrą, tai į Marcelę.

– Iš tikrųjų! ir tau būtų jau metas nors kartą ištekėti!.. Bent ir mane tuomet užjaustumei... Juk dabar visos ilgos dvi valandos savosios nemačiau! – kalbėjo jau visai rimtai Kirla, žiūrėdamas į laikrodį.

– Dvi valandi!.. Ir yra čia kas minėti!.. – pusiau juokais, pusiau rimtai atsiduso Marcelė.

Tuo tarpu Kirlos akys vėl su žmonos akimis susidūrė. Neišsakomas prisirišimas prie vienas kito vėl išsiliejo abiejų veiduose. Kirla, pasilenkęs ir arčiau žmonos prisitraukęs, skandino savo veidą jos baltuose delnuose. Ji vėl ypatingu kaklo palenkimu atkišo jam savo lūpas, ir abu karštai bučiavosi. Tuo savo kaklo palenkimu priminė Kirlienė karvelį, siekiantį cukraus čiulpti, arba gulbę, geriančią vandenį. Matyti, vyras jai buvo, kas karveliui cukrus arba kas gulbei vanduo.

Marcelė tuo tarpu vėl paskendo savo rimtame susimąstyme. Pirma atsipeikėjo Kirlienė. Išsitiesusi prabilo rimtai, net rūpestis, kaip ir liūdnumas, girdėjosi jos balse:

– Tadelė!.. Man iš tikrųjų nemažas rūpestis atsivėrė!

Marcelė su užuojauta pakėlė savo gilią akis. Kirla, žmonos žodžius užgirdęs, nervingai sukručio, ir nerimas žybtelėjo akyse:

– Kas gi? Kas gi?.. Mano mažulėle!

– Kas?! Nežinau nei pati, kaip pradėti sakyti... – mikčiojo Kirlienė, išskėsdama baltų rankų pirščiukus, tarytum jais padėdama sau surasti atsakomą išsitarimą... ir, akies mirksnį patylėjusi, staiga paklausė: – Juk žinote mūsų Kiaulių Magdę?

Marcelė linktelėjo galvą. Kirlos akyse nerimas užgeso, užleisdamas savo vietą linksnumui:

– A! ta! Visuomet tokia pertrūkusi!.. Tarytum trys dienos neėdusi...

– Ta pati! Ta pati! – įpuolė jam Kirlienė į kalbą. – Tokia nelaimė ištiko...

– Nelaimė? – tyčiojosi jau visai nurimęs Kirla. – Turbūt, turbūt kiaulėms nešdama, ėdalą išliejo?

– Ne!.. Tadeli!.. Leisk man pasakyti! – nekantruodama sušuko Kirlienė. Bet, vyrui nutilus, ir jai kalba nutrūko. Jos neaukšta, bet plyna kakta subėgo į raukšles... akys nustojo paprasto spindėjimo, mintys, matyti, buvo prilipusios prie kokio didelio, kad ir svetimo vargo. Marcelė ir Kirla vis tylėjo, atidingai laukdamu žadėtojo papasakojimo. Ji vėl ėmė, kaip iš pradžios, mikčioti, – ieškoti savo minčiai išreikšti tam tikrų žodžių:

– Matote... taip buvo... Per pietus dar ji paliubė kiaules... kaip paprastai... kaip kasdien darydavo... Kas ypatinga... kad ligi paskutinės valandos niekas nieko nenumanė...

– Tai ką? Ar ji sau galą pasidarė?! – nekantruodamas sušuko Kirla.

– Tadeli, kad tu niekuomet neduodi kitam kalbėti! – suvaitojo Kirlienė.

– Aš tyliu kaip žemė... bet tu... – čia vėl abu susidūrė akimis, ir vėl abiem užmirė ant lūpų išmetinėjimais ir nekantravimais. Kirla vėl pilnomis meilės akimis prilipo prie žmonos, ir ji, rinkdama išsiblaškusias mintis, grįžo prie savo pasakojimo:

– Matote... pirmiau, kad ir buvo kalbos iškilusios, bet vėl nutilo... ir visi užmiršo... o šiandien vargšė ir turėjo pasitraukti... Sako, išbėgusi pas pamotę į kumetynę ir pagimdžiusi sūnelį!..

Kirla, tarytum kokį sunkumą numetęs, balsu atsiduso:

– Nu! tai ačiū Dievui, kad laimingai viskas atsitiko! – ir, pagriebęs žmonos rankes ir karštai jas bučiuodamas, juokavo! – Ir buvo čia kuo taip susirūpinti!.. Juk čia paprastas atsitikimas, kurių pasaulyje kasdien šimtais suskaitysi... O čia dar labiau...

– E, Tadeli! ne paprastas! Tokiai vargšei našlaitei! – tiktai pasigailėdama, šnekėjo Kirlienė. – Pagaliau ir man vargas!.. Tokiuo darbymečiu ne taip lengva gauti jos vietoje... ypač tokia darbininkė, kaip ji buvo.

– Vargšė! Vargšė! Nelaiminga! – iš širdies gilumos atsiduso Marcelė.

– Nereikia dalyko taip tragiškai imti, kaip jūs tat darote, – ramino Kirla. – Kiaulėms šerti dėlto merga atsiras... juk ne viena Magdė gera darbininkė... o su jos ypatingu vargu ar nelaime, kaip jūs vadinate... irgi, man rodosi, ji ne tiek kenčia, kaip jūs manote... Nebuvo jai gyvenime nei laiko, nei progos jausmai dailinti... Turbūt ima ji dalyką paprastai! Ne ji pirma tokia, ne ji paskutinė... Juk žmonės tam pasėti, kad atsinaujintų...

Kirlos raminimas moterų neįtikino. Abi tylėjo galvas nuleidusi. Staiga Marcelė pašokusi sušuko energiška:

– Tada! tu turi sužinoti, kas yra to vaiko tėvas, ir pratarti į jo širdį, į jo sąžinę... kad neapleistų ir vaiko, ir mergaitės... Ji tokia jaunutė!

– Bet sakyk man, ko man kištis į svetimus dalykus? Juk, jei mergaitė norės, pati gali to pareikalauti, – gynėsi Kirla.

– Kur ji norės?! kad ir norėtų, neišdrįs.. tokia jaunutė!.. Man rodosi, bėgs ir nuo pažįstamų slėpdamasi, – karščiudamasi kalbėjo Marcelė.

– Šeimyna šneka, būk ji to vaiko susilaukusi nuo ūkininko, – paaiškino trumpai Kirlienė.

– Juoba nėra man kaip kištis! – teisinosi Kirla. – Vesti jis nenorės tokios piemenės!.. O jei panorėčiau jį įvelti į bylą, teismo keliu reikalauti, kad jis duotų mergaitei ir jos vaikui visą išlaikymą... tad veikiausia pasekmė būtų, kad jis mestų man tarnavęs... Pinigų jis turi gerai susikrovęs. Nekas jam ir Ameriką pasiekti... O nustoti pačiu darbymečiu ūkininko, tai – ne kiaulių liubėjos. Įsmukčiau aš su savo ūkiu į gerą prarytį... o... o!..

Marcelė, neįstengdama ramiai brolio šnekos klausytis, ėmė bėgioti po kambarį, nervų virpulio kratoma. Paskui, broliui pabaigus, šaukė karščiudamasi:

– Iš tikrųjų! Veltui vargdieniams ieškoti teisybės!.. Visur ir visuomet tas pats!.. Ypač apviltoms mergaitėms!

Kirlą sesers žodžiai nei kiek nesujaudino. Patraukęs pečius, tik karčiai nusijuokė:

– Iš tikrųjų juokinga tu esi, sesute!.. Tiek skaitai!.. Baigi jau senti savo universitete, o negali prigusti prie paprastos šio pasaulio tvarkos... Aš pats jos negiriu... ir mano krūtinėje dar neužgeso troškimas tobulesnių, idealingesnių santykių tarp žmonių... bet ką mes veiksime, atskiri žmonės?! Pati sveiką protą turėdama... juk numanai!.. Galime tik... tik... nesiliovę trokšti geresnių... bet turime sutikti su

tokiomis formomis, kurias turime, kurių savo norais vis dėlto neišversime. Turime sutikti su tokiais apsirėiškimais, kuriems nuveikti mūsų pajėgos yra per silpnos... Tai ko čia dūsauti?.. Ko čia vaitoti ir šiauštis?.. Apvilta mergaitė!.. Suprantu, kad kita, rasi, ir jaučiasi nelaiminga... bet... bet...

– Tai koks čia gali būti „bet“?! – stabtelėjusi ties broliu, rūsčiai paklausė Marcelė, slėpdama, matyti, neišsakomą savo sujudimą. Bet Kirla, vieną sykį įpuolęs į pamokslo toną, nenusiminęs traukė toliau, tardamas aiškiai kiekvieną žodį ir savo sakiniams pridudamas nesugriaunamų teorijų vertybę.

– Bet?! Tas „bet“ yra toks: mes, vyrai, savo jausmų nelaikome ir neįstengiame laikyti kaip kokią didžiųjų didžiausią, užkastą žemėje brangenybę... idant paskui... kuomet nors... galėtumėm ją... tą visų didžiausią brangenybę pakloti po kojomis vienai... kokiai išrinktai... gal dar iš debesų žemėn nužengusiai... – čia Kirlos balsas truputį sudrebėjo pasityčiojimu, bet atsikranksėjęs tęsė toliau tokiu pat, kaip pirma, iškilmingumu: – Auklėjimas, tėvų paliekamybė, viešpataujanti pasaulyje tvarka, draugų įtekmė, iš dalies pagaliau ir higienos mokslas, – visa, kartu suėmus, padarė, kad mūsų, tai yra visų vyrų, meilės jausmas gali būti palygintas tik su smulkiaisiais pinigais... vadukais... kasdien keičiamais, kasdien kleidžiamais, dažnai ir pilnomis saujomis siaučiamais... Jūs, moters, atstu laikomos nuo tikrojo gyvenimo... galite piktintis... bet negalite nuo mūsų nieko daugiau reikalauti. Jau vien dėl to negalite reikalauti... kad kito ko niekur nerassite. Su tuo turi ir jūsų idealingiausioji sutikti... ne vien tokia Kiaulių Magdė.

Kirla pabaigė. Dideliame, skęstančiame prieblandoje kambaryje įvyko tyła. Ir vaikučius, per dieną išsičiauškęjusius, užmigino tėvo šneka, kurios girdėjo tik skambėjimą, negalėdami sučiupti prasmės, Marcelė taip pat lūpų nebepravėrė. Tik buvo matyti, kaip jos gyvas, prieš valandą nervingai drebaş liemuo pamažu lyg medėte medėjo. Broliui nutilus, nuslinko pamažu kaip koks šešėlis ligi pravertų sodan durų. Ten prisiglaudė prie staktų, tarytum pati neįstengdama savo kūno svarybės pakelti.

Tuo tarpu Kirlai, prisistūmę arčiau vienas antro kėdes, pirmiausia susipynė rankomis. Paskui Kirlienė su neapsakomu įtikėjimu ir meile atrėmė savo jauną, dailią galvutę į vyro pečius. Ir taip ilgai juodu bučiavosi, malonėjosi. Buvo tai turbūt viena iš paprastų jų gyvenimo scenų, nes ir vaikučiai, nors ir miegūsti, prislinko prie tėvų, glausdamiesi prie jų kelių.

Ilgai išstovėjusi tarpduryje, Marcelė atkreipė veidą į kambarį. Mėnesiena, lauždamasi pro medžių šakas ir langų rėmus, apibėrė nelygiais šviesos taškais sėdėtojus ir vingių vingiais klojosi jiems po kojų. Net nustebo Marcelė, kad toks nakties apšvietimas taip dailina visas unijas, vienas aikštėn iškeldamas, kitas paslėpdamas, suprantas kaip tikras artistas dailės meną ir mokas puikiai jį suvartoti savo tikslui.

Marcelė, žiūrėdama dabar į taip susėdusią mėnesienoje savo brolio šeimą, atsiminė visokias marmuro grupes, matytas didelių miestų muziejuose arba dailės galerijose. Ir ėmė ieškoti vardo tai grupei, kuri stovėjo jos akivaizdoje. Slinko į galvą visokie pavadinimai: „laimingoji šeimyna“, „palaiminimas“ ir tiesiogiai „laimė“. Kirlienės prisiglaudime prie vyro buvo tiek neišsakomo pasitikėjimo, prisirišimo, beveik sutirpimo artimame žmoguje, kad Marcelėi staiga nejauku paliko, kodėl ji pati savo širdyje tokių jausmų pagaminti neįstengia.

Bet Kirlienė dabar pat buvo girdėjusi savo vyro šneką apie variukus... ir... Ir Marcelė pajuto kažin ką svetima ir šalta krūtinėje pasikeliant sykiu su klausimais: ar ne geriau viskas dovanoti, savo didžiausią brangenybę mylimajam žmogui kaip kilimas po kojų pakloti... ir iš jo nieko už tatai nereikalauti?.. Nieko... tik „variukų“?! Juk tik prieš tokią moterų meilę lenkia ligi šiol poetai galvas... tik tokia save niekinančioji moters meilė visų yra garbinama... giesmėse giedama, dainose dainuojama, į padanges keliama... Ar iš tikrųjų nebūtų geriau, likus tik kito žmogaus skardu?.. tik skardu jo minčių, jo įgeidžių?.. Bet kas tuomet padaryti su visu tuo pasauliu, savo krūtinėje užvertu?!. Su visu pasauliu nerimstančių troškimų, gyvų norų, su minčių audromis, mušančiomis gyvu šaltiniu širdies ir proto versmėse?.. Kaip jie pavergt?!. Gal užsmaugti?!. Ir atsakymo vietoje į visus tuos klausimus Marcelė pajuto savyje kylančią didžiųjų didžiausio puikumo bangą... puikumo... žmogaus, giliai jaučiančio savo ir sau lygiųjų nuskaidimus... Ne! tik už brangenybę atiduoti savo brangenybę!.. Kitaip niekuomet!.. Tik savo brangenybės niekam neduoti mindyti... Niekuomet!.. Ir niekam!.. Bet tuoj po pirmos jausmų bangos kilo antra ir ta antroji šalta kaip ledo lytis... Tuomet... tuomet... reikalaujant brangenybės už

brangenybę, kas gi gali laukti šios dienos moterį?.. Atsakymas vienas tėra... Marcelė gerai tatau numanė. Ir šaltas virpulys slinko jai per visą kūną, įsigraudamas į smegenis ir į širdies gilumą.

Nulenkusi galvą, stovėjo ji ilgai toje pačioje mėnesienoje, kuri buvo išsipylusi ir ant jos brolio šeimos.

Jei toji meilės grupė atminė visa, kas džiugina žmogaus širdį, tad Marcelė tą valandą, taip viena bestovinti savo šviesiai vasariniais drabužiais, galima buvo perkelti ant kokių puikių miesto kapų. Ji ten savo išvaizda negadintų gailėsčio ir liūdnumo harmonijos.

Bet neilgai Marcelė taip stovėjo. Staiga nusikratė apdiluosiomis ją, žemyn traukiančiomis mintimis, kaip kokiuo sunkiu sapnu, pakėlė aukštyn galvą ir atkreipė savo liesą pabalusį veidėlį į sidabruotą mėnesėlį. Šviesių plaukų banga ties merginos aukšta kakta pasikėlė tarytum kokia aureolė. Smulkaus kūno atgijo žuvusi energija. Jau paminklo, tinkančio kapui, nebeliko. Tokią kūno išvaizdą galėtų pasiimti tik mintis, idėja... rasiť, fantazija.

*

Buvo puiki vasaros diena. Tikra prigimties šventė. Laukai ir pievos maudėsi plieskiančioje šviesoje. Ore dūzgė tūkstančiais balsų visokie vabalai ir mašalai. Žiogai, savo lankiomis kojutėmis įkibę į javų ir žolių stiebus, čirpėjo be poilsio. Nei mažiausias vėjelio pūstelėjimas netrikdė tų balsų, nei vienas debesėlis nemetė ūksmės į tą stebuklingą giedros harmoniją. Tik dalgių kirčių atgarsis, tik daugybė stiprių žmonių, balsų, plaukiančių iš kviečių pjovėjų krūtinių, drumstė taip gausiai išsipylusią prigimtyje ramybės poeziją.

Mažu takeliu, bėgančiu pagal kviečių lauką,ėjo Marcelė. Jos gyvame, pabalusiame veide atspindėjo pievų, laukų ir iš tolo sustojusių tamsiu ratu ir saldžiame susimąstyme suakmenėjusių miškų poezija. Ir Marcelės galvoje mintys tarytum nustojo plaukusios, tik gėrėjosi, tik gėrė dideliais malkais visą tą grožybę. Mergaitės eigastis buvo tyli, lygi, labiau panaši į plaukimą, nekaip į ėjimą, tarytum ji bijojosi kokiuo staigiu sukretimui išnaikinti išsiliejusią apie ją visą tą rimtį ir giedrą. O, rasiť, mergina pati pasijuto tais prigimties stebuklais apsvaigus? Rasiť, jos širdis ten viduje ėmė austi kokį jai ypatingai brangų atminimų arba svajojimų audeklą, kuriam tokia prigimtis galėjo būti tik puikių puikiausiu atmatų.

Staiga ji sustojo. Akyse užgeso svajojimai. Matyti, ką atsiminusi, pasuko į pamiškę, kur stovėjo dvaro darbininkų trobos, vadinamosios kumetynės. Marcelė ėmė dabar žengti kaip žmogus, aiškiai žinąs savo kelionės tikslą.

Nuo paskutinio pasišnekėjimo su broliu ir broliene dažnai ateidavo jai į galvą noras pažiūrėti bent iš tolo į Magdės kūdikį.

Marcelė nuo dvaro tarnų žinojo, kad Magdė dvi savaiti po gimdymo išsivilkė savo jauną, dar po ligos nesutvarkusį kūną ant uždarbio į kokį tolimą sodžių; pamotė jos ilgiau namie nebelaikė, į dvarą gi pati grįžti nepanorėjo ar neišdrįso. Girdėjo Marcelė taip pat nuo dvaro tarnų, kad pamotė pas save pasilaikiusi Magdės kūdikį ir barščiais peninti... tais pat barščiais, kur sau pačiai valgyti špižiniame puode išsivirdavo. Ir duodavo jų kūdikiui tik kartais nuo karto, atsiminusi apie jį tuomet, kada patys valgydavo.

Marcelė nežinojo, kodėl Magdė ir jos kūdikis jai taip dažnai ateidavo galvon. Juk teikiamų žmonėms nuoskaudų visur ir visuomet buvo pilnas pasaulis. Marcelė gerai tat žinojo. Mintys tačiau grįžo nepaprastai atkakliai prie Magdės našlaitės paveiklo. Rasiť, tai darė sodžiaus gyvenimas, be įspūdžių; mieste toks atsitikimas būtų veikiau užsitrynęs, iš atminties išdilęs.

Iš pradžios Marcelė buvo norėjusi Magdę sergančią prilankyti, bet brolienė tam pasipriešino.

– Kada kumečių pačios suserga, mes jų nelankome, kuo gi geresnė merga, kūdikį pagimdžiusi? – aiškino Kirlienė.

Marcelė, tik vasaromis viešėdama prie brolio, nenorėjo jo namų tvarkos ardyti. Antra vertus, numanė, jogei, prilankiusi Magdę, vis dėlto jai nieko gera nepadarys ir jos likimo tuo nepagerins. Bet dabar, žinodama visus darbininkus esant lauke prie darbo, paskubėjo pakakinti savo įdomumą ir

prisiartino prie pirklių. Kumečių vaikai, ją pamatę, beveik visi pasislėpė už trobų kerčių, tik mažesnioji jų dalis priėjo su ja pasisveikinti. Marcelė apsidairė į visas šalis, bet nei lopšio, nei visiškai mažo kūdikio niekur lauke neišvydo. Nenorėdama tiesiogiai klaustis vaikų, paglostė patį mažąjį, bet jau turbūt metų vaikiuką, tardama:

– Tai čia Magdės sūnelis?

– Ne! – atsiliepė kiti ir parodė rankutėmis į gluosnį, augantį pačioje pamiškėje: – Aure kur!

Marcelė, dar truputį pasišnekučiavusi su vaikais, nuėjo į nurodytą vietą.

Atokiai nuo trobų, ant išsikerojusio gluosnio nulinkusios šakos, išvydo ji kabančią pilkų, storų skarmalų krūvą. Arčiau priėjusi, išvydo dar iš po skarmalų išsikišusią medinę, vinimis iš lentų sukaltą skrynutę. Matyti, kabėjo ji ant virvių. Savo plonais, lepinamais pirščiukais Marcelė atsargiai praskleidė nudėvėtus ir baisiai suterštus skarmalus ir nutirpo, staiga susitikusi su didelėmis, smarkiai blizgančiomis akimis... ir tik akimis! vienomis gyvomis, tikrai krutančiomis akimis!.. Daugiau nieko nebuvo matyti, tik baisūs pilkai rudi, nudėvėti skarmalai. Tik vienos akys iš po jų mėlynavo.

Pasilenkusi Marcelė apžiūrėjo ir kūdikio odą, ir rado ją taip pat kaip skarmalai susiraukšlijusią, taip pat nešvarią, vietomis labiau rudą, vietomis pilką, žemėtą. Dvokimas nuo visos tos skarmalų krūvos ėjo neapsakomas. Šviesai įsiveržus, akutės iš pradžios mirkčiojo, paskui įsidūrė į Marcelę ir smailiai, neapsakomai smailiai į ją žiūrėjo. Tarytum tame žiūrėjime susirinko visa gyvatos galia, nes visas kūnas neimaž nekrutėjo. Rasit, buvo per daug apsilpęs nuo tokio penėjimo, apie kurį Marcelė pirma nei supratimo neturėjo, rasit – nuo troškumo po dvokiančiais skarmalais. Akutės nesiliovė mėlynavusios iš gilių makaulės duobių. Ant to dviejų mėnesių kūdikio kaktos stovėjo tarytum suakmenėjusios gilios vargo raukšlės, kaip žmogaus, kurį nuvargina ilgo gyvenimo liūdni prityrimai. Apie lūpas taip pat buvo raukšlių, sakytumei – karčiausio apsvylimo. Suplojusi rankas, stovėjo Marcelė prieš tą lopšį. Ir niekuomet nerimstanti žmoguje minties ir atminimo galia iškėlė prieš jos dvasios akis ilgą eilę matytų gyvenime lopšių: pradėjus nuo šlamančių šilkais ir žėrinčių auksu, vis žemyn laipsniais leidosi ligi šito daug, didžiai daug žemesnio už visus ligi šiol matytuosius. Į šitą žiūrėdama, Marcelė pajuto jausmų dar niekuomet nejaustų, bet tokių, kurie dabar ją apėmė nuo viršugalvio ligi kojų galų, kurie ją tai šalčiu purtė, tai karščiu, lyg žarijomis smegenis degino. Jos drebančios lūpos įstengė tik šnibždėti:

– Nuoskauda! tu vardu žmogus!.. Nuoskauda!.. tu vardu žmogus!

O prigimtis nuo dangaus skaistaus žydrumo, nuo siūbuojančių javais laukų, nuo vainikuoto miško siuntė savo linksmą, labai linksmą nusišypsojimą. Nuo saulės auksiniais spinduliais leidosi į visus pašalius gyvata, viską gaivinanti ir šildanti.

Marcelė, truputį atsikvošėjusi, panorėjo suteikti tam išbadėjusiam ir užtroškusiam kūdikiui kuo daugiausia saulės spindulių. Tam tikslui pastūmėjo užklojusius jį skarmalus. Bet vos juos palietus, tuoj ėmė jai iš po pirštų byrėti kirmėlės... ir krūvomis raitytis visame lopšyje: visos trumputės, bet drūtos, pilnos šliaužinėjo apie dar gyvą, nuogą kūdikio lavoną.

Susiėmusi smilkmenis, apsvaigusį nuo sukilusios joje minčių ir jausmų audros, Marcelė atšoko nuo to baisaus lopšio ir kaip girta, pati nesižinodama ką daranti, nudūlino į mišką.

Galva jai užė. Bukas skausmas tarytum gremžte gremžė smegenis. Deganti ugnis, ne kraujas, bangojo visose gyslose. Tarytum būriai furijų, sukilusių iš užmiršties pelėsių, vijo ją, kankindami visokiais išmetinėjimais:

– Ir tu kalta! Ir tu kalta!.. Kur pasislėpsi, kur dingsisu savo sąžine, sutepta nekalto kūdikio kančiomis. Ir ne tu viena!.. Visi jūs... Nesiteisink!.. Išteisino jums nėra!

Marcelę užplūdo skausmai, dideli kaip pasaulio vargai ir gilūs kaip gili yra ašarų srovė, per amžius išplaukusi iš vargdienių akių. Bet ir numanymas apie tokių savo jausmų niekingumą taip pat nei valandėlę jos neapleido.

– Kur tų vargų kraštai? – klausė ji savęs. – Kur vaistas?.. Mokslo knygoje... teorijose?.. Juk esu mačiusine vieną receptą... Bet kas iš to?... Kur yra bent pradžia tų brangių patarmių pritaikinimo?..

Apsilpusi nuo užplūdusių jausmų ir minčių, puolė ji miške ant žaliuojančių samanų. Medžiai ties jos galva tylėjo, tarytum sunkiai galvodami. Tik slėpiningi šešėliai slankiojo aplinkui, išsikišdami iš

savo flamingų guolių ir vėl pranykdami miško glūdumose. O furijų būriai nesiliovė skraidę apie Marcelės nuvargusią, skaudamą galvą:

– Ir kiekvienas tavo nusišypsojimas yra nuoskauda, kol tiek ašarų, niekieno nešluostomų, sruvena... Ir kiekvienas tavo poilsis yra nuoskauda... kol milijonai rankų poilsio nežino!.. Ir tavo pasigėrėjimas daile... Ir tavo mokslo, prakilnumo troškimas yra nuoskauda!.. Ir tavo dvasios skrajėjimai, idealus pasiekiantieji, yra nuoskauda, kol milijonai akių teisybės neregėjo!

Užsidengusi rankom veidą, Marcelė ilgai taip gulėjo, pripuolusi prie žemės... kentėdama, kovodama, jausmų audros laužoma... Nesvetimi jai buvo tokie kęsmai, nes negali jie liktis nežinomi kiekvienam manančiam ir jaučiančiam žmogui... bet taip aukšto laipsnio dar niekuomet nebuvo pasiekę. Ypač kankino ją, kaip ir visus panašius į ją žmones, savo silpnybės sąmonė. Bet sykiu neapleido jos įsitikinimas, kad tokios audros, rausiančios žmogui taip giliai vėlę, turi liktis tik stumiamuoju prie idėjos darbo akstinu. Todėl ir nesistengė ji savo jausmų migdyti... tik bent kiek skausmą sumažinti. Tam tikslui atsėdusi ieškojo nusiramino prigimties grožybėje. Nuo viso miško į Marcelę dvelkė tyła ir ūksmė... Apsidairiusi netikėtai užkliudė akimis skruzdžių kuopelę, novijančią šalia jos kelių kokią daug didesnę už save vabalą. Raitėsi vargšas gana ilgai, mėgindamas apsiginti, bet netrukus pailso. Skruzdės ramiai nutraukė lavoną jų pačių iššliaužinėtu taku į didelį skruzdėlyną, prisiglaudusį kaip po skėčiu po išsišakojusia, nusvirusiomis šakomis egle.

– Ir čia tas pats, – nenoromis atsiduso Marcelė. – Arčiau prisižiūrėjusi į gamtą, visur tą patį atitiksiu... Juk visa tai puikiai žinojau ir anksčiau, – kodėl gi mane tas šiandien taip ėda?

Ir neramu jai buvo žiūrėti į mažesnę medį, didesnio stelbiamą, į menkesnę žolelę, stambesnės apgožtą... Vienas tik dalykas čia prieštaravo prigimties įstatymams ir viso pasaulio tvarkai: buvo tatau gili svetimo vargo užuojauta, užverta jos pačios krūtinėje... Ir tikro optimisto būdu Marcelė rado tame jausme nusiramino.

– Juk toks gilus pasigailėjimo jausmas, užvertas manančio žmogaus krūtinėje, – tarė ji sau, – tai yra aušros pažibai, tai tekančios saulės spinduliai... tai pavasario žiedai, žadantieji vaisingą rudenį...

Ilgai dar taip savo nerimstančiomis mintimis skraidė Marcelė po pasaulį ir nei nepamatė, kaip šešėliai, pirma tik po mišką klaidžiojusieji, dabar visus pašalius užgulė ir neseniai dar permatomas medžių viršūnes į vieną juodą skliautą sutraukė.

Prieš Marcelę, išėjus iš miško, išsiskleidė kaip šydas melsva šviesa, apsupusi laukus, pievas, visus trobesius; tik aukštybėse blyško ji, baigdamasi dar apygelsviu dangaus skliautu. Ant takelio, ties kumečių pirkiomis, juodavo būrelis grįžtančių iš laukų darbininkų. Visos su paprastu „Tegul bus pagarbintas“ ėjo pro šalį. Tik paskutiniųjų viena, kurioje Marcelė pažino Magdės pamotę, priėjo arčiau sveikintis. Bučiuodama Marcelei į ranką, linksmu, drąsiu balsu prašneko:

– Mačiau, kad panelė buvai nuėjusi Magdės sūnaus pažiūrėti.

– Taip! – atsakė Marcelė, truputį sumišusi, kaip ir pateisindama savo smalsumą. Bet tuoj, atsiminusi vargingą kūdikio gyvenimą, pridūrė: – Bet vargšas baisiai išrodo!

– Taip! taip! – nenusiminusi atsakė pamotė. – Aš visuomet sakau: kokia motina – toks ir vaikas. Netoli obuolys tekrenta nuo obels... Ta pati Magdė!.. Penėk ją perpenėk... o visuomet nusprogusi... Kaip dvare buvo, tarytum ko gi jai trūko?.. Nors ir pas mane kaip augo... būdavo, savo vaikų taip nežiūrėsiu kaip jos... o vis kaip tokia, taip tokia... ir paliko tokia neužauga...

Kitoms moterims nuėjus, ilgai dar ji Marcelei pasakojo su visomis smulkmenomis, kaip ji auklėjusi Magdę, savo vaikams kąsni nuo burnos nutraukdama, kaip ji dabar jos vaiką prižiūrinti... net krominių kruopų jam pirkinėjanti... ir cukraus čiulptukams.

Marcelė klausėsi, nerimo apimta. Žinojo, kad toje visoje kalboje nei krislo teisybės nėra. Matė, kaip juodose, godžiose moters akyse liepsnos tai geso, tai vėl kilo... Bet matė ir išsikišusias iš po skepetos juodų plaukų sruogas, prakaito sulipytas... Matė daugybę vargo raukšlių apie akis, ant smilkmenų ir apie lūpas, dar sulyginamai nesenas, bet saulės kaitros sudegtas... Matė nuo sunkių darbų sukietėjusius delnus. Matė ant moters pečių storus drabužius, kad ir švarius, bet šimtais siūlų adytus, lopytus... Matė saulės nudegtas, aštrių kvietienų subraižytas basas kojas... Motinos nesusilaukusiu, pribėgo dar du vaiku jos sutikti: murzinu juodu buvo, išpūstais nuo juodos duonos pilveliais po

sunešiotais pakuliniais marškinėliais.

Ir tos moters vargdienės melas ir veidmainiavimas, vargas ir jos alkano pilvo godumas... viskas aikštėn iškilo prieš Marcelę.

Mechanišku pasukimu, iš kurio ji pati sau apskaitos beveik neatsidavė, įkišo ji ranką į kišenę ir, ištraukusi trirublinę, padavė Magdės pamotei.

– Tai cukrui... košelei mažiukai... – išgirdo Marcelė pati savo balsą tariant.

Moteriškė nudžiugusi pasilenkė prieš ją ligi kelių. Marcelė, greitai nusigręžusi, tarytum ką pikta padariusi, skubėjo namo. Kokia milžiniška, nematoma pajėga sukėlė vėl šimtais pikty balsų jos krūtinėje:

– Filantropija! Filantropija! Filantropija!.. cha cha cha cha cha!.. Bepigu būtų trirubline užkišti vargo bedugnė!.. smulkiais jausmais, pigiomis aukomis atpirkti nuodėmių tvanai... atitiesti klaidūs keliai...

Tuo tarpu rami ir tyli naktis žibino aukštybėse pirmus savo žiburius ir skleidė ant žemės neišsakomą ramumą... tarytum poilsį nuvargintoms dvasioms ir kūnams.

Bet ta milžiniška tyła, išsiskleidusi erdvėje, ta plačiausioji prigimties rimtis išrodė Marcelėi šiandien kaip pikta ironija... kuri tyčiojasi iš žmonių veidmainiavimų, iš aukų trupinių... stengiančiūsi atlikti milžinišką darbą – nuristi nuo idealo padangių visiems žmonėms lygiai prieinamą... laimę.

*

Šaltas kovo rytas. Dar beveik naktis. Tik dangus rytuose viršum nuogo miško ėmė vis labiau rausti. Šalna tari kietai suspaudusi apšarmojusią žemelę. Pernykščios parudavusios žolelės, šerkšnos užgultos, lenkiasi prie žemės. Plonutė ledo pluta, apklojusi griovius ir pelkes, žiba šviesiau ir linksmiau už kumetynių suterštus žalio stiklo langus. Žmonės dar giliame įmygyje. Visur tylu, iš niekur jokio balso negirdėti.

Tik aušrai šviesiau brėkstant, vis aiškiau matyti ties vienos kumetynės durimis ant tako koks kamuolys besiraitas... arba koks nepaprasto didumo kirminas... Ir balsas nuo jo eina, bet duslus, kaip ir kokio nukamuoto, pusgyvio gyvulio... kaip ir norinčio įveikti storą, kietą lentą pjūklo spieгимas. Bet kamuolys vis tebesiraito. Pilkas jis kaip žemė... ir kad ir daug nepakruta, bet ir nenurimsta. Aušrai aukštyn kylant, šalna, atsisveikindama su žemele, dar kiekiau ją spaudė prie savo ledo krūtinės, net apsiašarojo beglamonėdama. Ašaros gausiai pasipylė visur ir ant akmenų, ir ant takų, tuoj stingdamos į ledines kruopas... pagaliau pilkas besiraitantis kirminas ėmė ledo trupiniais žėrėti.

Atsargiai miško viršūnes skleisdama, saulutė smiliai žvilgtelėjo į visą apylinkę ir, krauju apsipylusi, kilo aukštyn, virpėdama tūkstančiais savo rausvų spindulių.

Kumetynės durims prasivėrus, išėjo moteriškė kibiru nešina ir miegūstomis dairydamosi akimis. Jos, matyti, norėta vandens iš šulinio parsinešti. Bet staiga, išvydusi pilkąjį kirminą ar vabalą, net kibirą iš rankų paleido:

– A! Jėzus Marija! Viešpatie tu mano! – suriko balsu. Nespėjo dar susičiaupti, kaip staiga trinktelėjo, ir kitos durys plačiai prasivėrė. Išsoko iš jų juodbruvė moteriškė nusigandusi, palaidais plaukais, vienmarškinė... iš paskubos sijoną besisagiodama.

– Jėzus Marija! – šaukė toliau pirma išėjusioji moteriškė. – Kaip jūs širdies neturite!.. Toks mažiukas!.. Visą naktį išlaikyti!.. Pusnuogis!.. taip, šalnoje!..

– Cit! cit!.. Tuojau kūma ir paleidi gerklę!.. – murmėjo juodbruvė, keldama nuo žemės vienmarškinį, dar metų neturintį kūdikį. Jos balse skambėjo lyg teisinimasis, lyg išsigandimas ir sumišimas netikėtai sučiupto ne visai gerą darbą... bedirbančio žmogaus.

– Kaip nešaukti?.. Kūma!.. – jau ramiau ėmė pirmoji šnekėti, artindamosi ir įdomiai apžiūrėdama pajuodavusį ir sustingusį kūdikį. – Juk ir už panelės trirublinę skepetą nusipirkai, o aš ar išsižiojau? Juk nieko, nei vampt... Bet kas nuodėmė, tas jau nuodėmė – ir prieš Dievą, ir prieš žmones...

Juodbruvė, vis besistengdama paslėpti sterblėje pusgyvį kūdikį nuo kaimynės akių, truputį nusiminusi, bet visiškai pasiteisinamu balsu bambėjo:

– Šit tau!.. Jau ir tokia nuodėmė!.. Tuoj prikaišiojimai!.. Tarytum pati nenumanai, kad nuodėmės

nėra... Juk žmonės ir Dievas žino, koks čia daiktas!.. Mergos vaikas, ir tiek... Ir ką jis gera gyvenime matytų?! Ir jam vargas, ir kitiems su juo... Tik širdis plyšta žiūrint... Ne iš gero laiku jį taip... Dievui atkišus... kad tik atsiimtų!

Ir, baigdama tarti tuos žodžius, spruko kūdikiu sterblėje nešina ir pasislėpė pirkioje, smarkiai užsitrenkdama užpakalyje duris.

Antroji moteriškė dar pamąstė valandikę, stovėdama ant tako, palingavo galvą, paskui pakėlė pamestą kibirą ir nuėjo pas šulinį.

Tuo tarpu raudonumas nuo saulės nuslūgo. Žėrėjo jau ji paprastu auksu. Žmonės, jos šviesos sužadinti, kėlėsi ir ėjo... prie paprastųjų kasdieninių darbų ir ruošų.

1905

BEŽDŽIONĖ

Miestas. Kokiam milžinui iš aukštybių žiūrint – juk tai vien didelis ir margas skruzdėlynas, pilnas be paliaubos dieną ir naktį krutančių, ypatingai galvotų gyvių. Tų galvotų ir darbščių gyvių, kurie, pavyzdingoje santarvėje sunešioję, suvilkę čia margų plytų ir pilkų akmenų krūvas, kaip dailiai, gražiai ir tvarkingai juos sustatė plačių laukų ir girių prieglobstyje, apsuptame dar platesne melsvo oro erčia.

Tik iš apačios į reginį žiūrinčiam kaip viskas kitaip išrodo! Ypač kai tenka į visa ką žiūrėti iš menko menkučio to skruzdėlyno užkampio.

Diena iš dienos stebiu dabar iš savo buto nedidoką akmenimis grįstą kiemą. Aplinkui ratu sustoję aukštų trobesių mūrai, taip pat palši ir pilki kaip kiemo grindymo akmenys. Tik ilgos langų eilės viena virš kitos tamsuoja tuose trobesiuose ir duoda jiems didelių spintų paveikslą, – spintų, kuriose eilėmis kaip ant lentynų susitelkė, susikrovė žmonės su visais jiems prigulintais baldais ir rakandais.

Didoką kiemo dalelę tų didžiųjų didžiausių spintų savininkas kaip tik po savo buto langais atskyrė tvorele nuo pilko, liūdno kiemo ir užsodino sultingųjų vaisių medeliais, margomis gėlėmis ir daržovėmis.

Kaip tik dabar medžiai čia žaliuoja susimąstę, nei nekrutindami savo spindinčių lapelių. Gėlės iš tolo žiūri savo šaltais, užgesusiais, ūksmės dažais, tarsi jos tik tam tikslui šiame darželyje atsiradusios, kad primintų to kiemo pilkų ir palšų trobesių gyventojams, jog vis dėlto yra žmonių, kurie turi teisę ir progą gražuotis ir naudotis prigimties grožybėmis. Šiaip tame kieme viskas pilka, pilka ir šalta, kaip tik gali būti pilkas ir šaltas miestų gatvių ir kiemų grindimas ir miesto trobesių mūrai.

Ir į visus tuos pilkumus ir palšumus žiūrint, visai nenuostabu darosi, kodėl tokius miesto kiemus šio pasaulio vargas ir skurdas savo ypatingoje globoje laiko.

Nuo aušros iki saulėleidžiui girdėti čia tš tš... tš tš... tš tš... Tai sulenkę savo augalotus liemenis, žemyn nusvėrę šlapius, prakaituotus pečius kiemsargiai čiūžena pjūklais kurui skiriamas malkas. Retkarčiais ir trumpesniam laikui supokši jų kirviai, tas malkas skaldydami. Kokį sykį į dieną įvažiuoja vežimai, apkaustytais ratais skaudžiai trenkdami į kiemo grindimą. Tie vežimai pristatė čia kiemsargiams pjauti rąstų. Rąsteliai ne per dideli ir tokie apskurdę, tarytum ir jie miesto pilkumo prisigėrę, visi be tošies, kažki kur ją savo kelionėje iki čia palydėję.

Toks tai scenos dugnas, ant kurio laiks nuo laiko miesto gyvenimo verpetų būna iškeliamos ypatingos žmogystos, tarytum gyvai perkeltos kokios simboliškos figūros iš šių dienų teatro.

Ilgomis valandomis nepasijudinamai, it kokia iš vaško išlipinta stovyla, stovinėja kokia moteriškė. Menkais, bet švariais skudurais apsivilkusi ir margomis iš popieriaus sudarytomis gėlėmis apsikabinusi. Tos gėlės keliomis virtinėmis kabo jai nuo pečių. Sausomis ir sugrubusiomis rankomis spaudžia ji prie savęs dar pilną tokių pat gėlių pintinę. Nedrąsiai savo nuvargusias akis keldama į langus, laukia ji ištisomis valandomis, laukia alkano ir pripratusio alkti žmogaus kantrybe... ne išmaldų... tik užmokesčio už savo niekam nereikalingą ir niekam nenaudingą triušą.

Gyviau elgiasi atėjęs čia apysenis žmogus su aukšta, tamsiai nupoliruota arfa. Sustoja jis tai ties vienu, tai kitu langu ir išmiklintais, vikriais pirštais teisingai ir su jausmu kartoja įvairiausių melodijų

gabalėlius: tai iš dabar madoje esančiųjų operečių, tai iš operų, tai kartais pagriebia kokį seniai seniai... kuomet nors kūdikystėje girdėtą dainos posmą... Tas grynas ir meilus stygų skambėjimas stipriau veikia sočių žmonių širdis, nekaip darytųjų, popierinių gėlių savininkės alkanas tylėjimas. Trobesių langeliai dažnai prasiveria ir dažnai iš jų skriste išskrenda į popierių įvynioti pinigėliai.

Vakar pasirodė dar nauja žmogysta: apiplyšęs, apšepęs, apžėlęs, su aiškiomis veide dėmėmis miesto padugnių gyventojas. Matyt, dabar ištroškęs, nebeturėdamas kuo išdžiūvusios gerklės suvilgyti, atsistojęs ties langu, ėmė ne tai kalbėti, ne tai kriokti kažkokius kupletus. Žodžiai tirpo jo bedantėje burnoje, tik vulgariški krusterėjimai ir dar vulgariškesni nusišypsojimai aiškiai tarė apie jo dainos turinį, kurs naktį kokių suterenų urve, įkaušusių žmonių susirinkime, gal būtų buvęs ir paprastas, ir savo vietoje. Bet dabar, vidudienį, ištrauktas į saulės šviesą, taip baisiai kriokė ir taip baisiai draskė ne tik ausis, bet ir širdį... Tik ne taip, kaip to artininko daina, kuomet nors vaikų dienose girdėta kur nors sodžiuje, tarp visai kitokių žmonių ir tarp visai kitokių aplinkybių, kurios jau seniai kaip koks sapnas išnyko ir tik kaip pasaka apie laimę dar širdies užkerėtuose rūmuose vaidinasi... Ne, tų kupletų beklaušant, ne tiek skaudu darosi, kiek bjauru... o gal draug ir skaudu, ir bjauru, tik tuo bjaurumu, nuo kurio širdis iki dugniui šalčio apimta jaučiasi... tuo bjaurumu, kurs iš sykio visus žmogaus minties žiburiukus – tarsi vienu pabraukimu – užgesina... Jei tokį jausmą skausmu pavadinus, tai tokiu nepaprastu... tai tokiu, kurs nei guosti, nei raminti netraukia, bet kurs tik versta verčia stumti nuo savęs šalin tą taip bjauriai kriokiančią žmogystą ir draug su ja visas to gyvenimo aplinkybes, kurios tokias žmogystas gamina. Ir tai į tą jausmą kaip į kokios nenurimstančios giesmės melodiją, kažį iš kur iškilęs, atplaukia stiprus, gilus, visą melodiją vejantis akordas: „Vis dėlto ir tą žmogų gimdė kuomet nors moterė-motina“.

Prisimeni, kad tai kažį kur tarti Dostojevskio žodžiai. Jausmai nurimsta. Mintis ima plaukti ramesne, bet ne mažiau gilia vaga, ta vaga, apie kurią žinai, jog pirm tavęs jau daug dvasių kankintinių yra jų mynusių.

Šiandien vėl naujas svetys kieme: čigonas ne čigonas, vis dėlto koks nematytas – turbūt pietų krašto žmogus: juodas, apdriskęs, juodais kaip smala, ilgais plaukais apsileidęs, maža mažutėle, iš mažųjų veislės beždžionaitė vedinas. Prižišta ji už kaklo grandinėliu, pilku snukučiu, pilkomis ir išdžiūvusiomis kaip įkūnytas rūpestis letenėlėmis, apvilktas margais drabužėliais, darančiais ją neišsakomai panašią į žmonių kūdikį. Iš po jos drabužėlių styro tik ilga uodegaitė ir jos snukutis surauktas kaip seno, daug vargo prityrusio žmogaus.

Čigonas ar ne čigonas, vis tiek kas, tos beždžionaitės savininkas visą laiką niūniuoja kažį kokią labai nepaprastą melodiją, susidedančią vos iš kelių gaidų, neapimančių dargi oktavos. Ir ta melodija taip neapsakomai vienoda, lėta ir lygi, kad – jos beklaušant – snaudulys lįste lenda ne tik į akis, bet į kiekvieną kūno sąnarį ir padaro jį nepakrutinamai sunkų.

Beždžionaitė tuo visu laiku kiūto, ramiai susirangiusi tam žmogui ant peties, vos gyvais judėjimais kasinėdama jam galvą ir sklaidydama jo susivėlusius juodus gaurus. Jos smulkutės, išdžiūvusios it ligoto kūdikio letenėlės vis kruta po truputėlį, taip lėtai, taip lėtai, – kaip lėtai plaukia to ypatingo ir tamsaus žmogaus niūniavimas. Ir žiūrint į ją rodomą, tą smulkutį, apžėlusį, žmogaus judėjimais krutantį sutvėrimėlį, kažį kodėl nejauku darosi, kažį kodėl mintis būtinai atsiduria ant amžino slėpinio slenksčio ir būtinai plaukia tokių sąvokų bangomis, kaip dūšia, pradžių pradžia, pasaulio tikslas, visatos begalinė erčia...

Visiškai taip pat, kaip žiūrint į ligonį žmogų apimtą mirštančios ligos... Juk tuomet taip pat mintis it užhipnotizuota sukasi tokių klausimų ratu: argi iš tikrųjų, tą medžiagą, tuos kaulus ir raumenis palaidojus, nieko neliktų? Nieko?! Nieko iš to cemento, kurs dabar visas tas kūno dalis sulipdo, suvienija? Kurs toms kūno dalims taip brangią vertę duoda, kad jos visos, draug suimtos, „žmogaus“ vardą nešioja... „Žmogaus“?! Taip, „žmogaus“ ir ne sykj dar „brangaus žmogaus“!.. Ir visa tai, kas brangiausia ir prakilniausia jame buvo – turi žūti?.. būtinai žūti?.. ir pėdsakų savo buvimo nepaliekant?..

Šįkart ne iš žmogaus ligonio akių, tik iš vargšės beždžionaitės regisi gyvas – žiūri taip žmonių veislei pažįstamas didžiausias nustebimas ir skausmas...

Ir taip sunku manyti, kad jis vien kažki kokio raumenų ir nervų neaiškaus supynimo yra gaminamas.

Vaikų būrelis apstoja čigoną su beždžione ir, rimtai atsidėjęs, stebi juos. Vienas vaikutis įteikia žmogui kapeikėlę, kitas paduoda morkelę. Atlaužęs morkelės gabalėlį ir nei akies mirksniui nenustodamas niūniuoti, žmogus duoda tą gabalėlį beždžionaitėi, kuri taip pat lėtais, nuvargusiais, it užhipnotizuotais, o gal snaudulio arba sunkios ligos apimtais krutėjimais prineša jį sau prie snukučio ir baltais, aštriais kaip adatėlės dančiukais pamažu ir nenoromis jį kramto. Pati ji tebekiūto, beveik nejudėdama ant žmogaus peties susitraukusi, tarytum sušalusi virpėdama.

Prie žiūrinčiųjų būrelio pribėgo dar du vaikeliai, žibančiomis, protingomis, be galo nustebusiomis akutėmis lydėdami beždžionaitės kiekvieną krustelėjimą.

Staiga vienas iš vaikučių sušunka:

– Juk beždžionaitė minta vaisiais! – ir apsisukęs nubėgo.

Skubinai sugrįžęs, vos spėja savo rankutę su obuoliu beždžionaitėi atkišti, ta žaibo greitumu, girinio gyvuliuko vikrumu puolė prie to obuolio. Pasigirdo tik to mažo sutvėrimėlio bausis riksmas, tarsi pats begalinis alkis ir pats godumas būtų į tokį ypatingą oro virpėjimą persikeitęs.

Vos vieną akies mirksnelį tas viskas tvėrė. Vaikutis, beždžionaitės užpultas, tik dreba išsigandęs. O beždžionaitė? Bėdina, po šiaurės padangėmis badu staipinama beždžionaitė, rūstaus žmogaus smarkiai sutraukta grandiniu už kaklo, paleido iš nagučių pagriebtą obuolį ir, dar skaudžiai kietos geležies grandžių tebesmaugiama, beveik alpdama, vos kvapą atgaudama, susizgrimba ir vos vos gyva rangosi savo savininkui ant peties. Jis tuo tarpu ant žemės nuriėdėjęs obuolį pakelia ir ramiai braukiasi jį sau į gilią savo kelnių kišenę. Baisią jausmų audrą pergyvenusiai pusgyvei beždžionaitėi kiša jis vėl į nagučius jau pirm jos apkramtytą morkos gabalėlį, vis nesiliaudamas niūniavęs – tarsi niekur nieko – savo taip neapsakomai vienodą ir taip neapsakomai lėtą dainą. Ir beždžionaitė, visa susitraukusi, visa dar smarkiai virpėdama, vėl ima tingiai, lėtai kaip sapny jam galvą kasyti; kasyti tą didelę, juodą, gauruotą galvą savo smulkutėmis, pilkutėmis, apžėlusiomis letenėlėmis.

Liūdna, lėta, skurdi ir vienoda dainos melodija jau tarytum visą kiemą kupinai pripildė, jau ji čia nebetelpa, ji keliasi vis aukštyn ir aukštyn... Ji jau nebėniūniuoja vien malšindama vieną grandiniu surakintą beždžionaitę... nebėniūniuoja malšindama, migdydama vieną vargšę beždžionaitę, viename ankštame miesto kieme bevarginamą, bestaipinamą, besmaugiamą... Kaskart aukščiau besikeldamos niūniuojamos dainos bangos, tarsi kaskart iš platesnės krūtinės kildamos, plaukia ir kaskart skaudesnes gaidas užgauna... Pradedą rodytis, jog visa žemė niūniuoja, jog visas žemės ritulys, dūsauja, jog visas žemės ritulys guodžiasi begalinei. Ir vis taip pat lėtai, taip pat vienodai, taip pat skurdžiai.

Ir begalinė klausosi to bausaus svaiginamo niūniavimo ir tyli. Ji visuomet taip pat kurčia, taip pat rami. Visuomet tokia pat, ir šiandien tokia, kaip prieš amžius.

O mažame miesto kieme juodasis žmogus teberodo savo beždžionaitę. Apie juos renkasi kaskart didesnis vaikų būrelis. Vaikai davinėja grašgalius, kuriuos tamsūs žmogus visus uoliai rankioja, nenustodamas niūniavęs ir braukęs juos sau į gilią kišenę.

Paskui žmogus ima dar savo beždžionaitę šokinti. Ji liumpsi, lengvutė kaip šmėkla, įsikibusi aukščiau galvutės abiem apžėlusiom, pilkutėm rankelėm į grandinėlių. Žmogus tuo pačiu grandinėliu ją tai aukštyn kelia, tai žemyn leidžia.

Vaikai stebi atsidėję, žmogus nesiliauja niūniavęs.

Paliumpsėjusi tokiu būdu, beždžionaitė ima, dar tuo padu grandinėlių traukiama, vėl šokti su užvožta dabar lai ant pečių didele palša, sudėvėta skrybėle, kažki kokiu iš tolo dvokiančiu riebumu permirkusia.

Paskui vargelė pilkais akmenimis grįstu kiemu vaikščioja viena ranka, pasibraukusi savo ilgą uodegėlę. Liūdna, lėta, skurdi ir svaiginanti daina nesiliauja lydėjusi tos vargšės, grandinėliu surakintos beždžionaitės kiekvieną krutėjimą.

O medžiai, kieme žaliuoja, vis tebestovi, nekrutindami savo spindinčių lapelių. Ir miesto sodnelio gėlės iš tolo tebežiuro savo šaltais užgesusiais ūksmės dažais.

Ir tie nuskurdę, miesto dulkėmis apnešti medžiai, ir tos užgesusiais dažais žydinčios gėlės nei

nežino, nei nesapnuoja, jog toli toli nuo tų blaiviųjų padangių yra kitokių, kur saulė savo gyvos ugnies spinduliais karščiau visa ką glamonėja, kur medžių girios, didžiau besiilgėdamos tų saulės glamonėjimų, stipriau ir galingiau tiesia prie jų savo milžiniškų šakų vainikus.

Tie miesto kiemo nuskurdę medžiai ir gėlės nežino irgi, jog anose tolimose šalyse gėlės pačios, tarsi ugnimi pavirtusios, tviska ir žiba. Nežino irgi, jog ten beždžionaitės neskursta, bet laisvos ir sočios, jokių grandinių nesurakintos, supasi ir skraido puikiausiuose prigimties stebukluose, kuriuose didelis, protingas ir darbštus žmogus savo grandiniu ir savo giliomis kišenėmis nešinas dar nespėjo savo galingiausiam viešpačiui Vargui kelio praskinti.

1910

MOKSLAS

Mano vaikutis keletas metų atgal buvo dar mažas mažutėlis šešerių metų trupinėlis. Visuomet tylus, tarsi išsigandęs, tarsi vis dar to naujo gyvenimo stebinamas, kurs jam prieš dvejus metus prasivėrė.

Juk jo netolima praeitis, jo gyvenimo pradžia – tai baisus, tamsus šešėlis, be paliaubos užpakalyje jo tebesivelkšas, be paliaubos jį dar tebeslopinąs, be paliaubos jo mažutę širdelę tebekankinąs, be paliaubos ūksmėmis užklojąs tą vos vos pradedantį sąmoningai liepsnoti minties žiburiuką.

Taip, užpakalyje to dabar mano kūdikio guli jo nors ir trumpa, bet sunki, vargu klostyta ir nuožmi praeitis.

Iš tikrųjų! Ta tos mažutėlės ir taip neapsakomai jautrios širdelės praeitis – tai vien baugi, gili ir tamsi, ir šalta kapų duobė, į kurią įklojo visų pirm jo mažą broliuką Jonuką... „tokį mažą mažutėlį“, – kaip jis pats dabar rodo išskleidęs savo menkutes suvargusio vaiko rankutes... Tai tokia gili, baugi duobė, į kurią paskui ir jo motinėle įleido, o dar paskiau ir tėvą užkasė.

Mano vaikutis taip dabar bijosi tų baisių duobių ir visų kapų, kad jei kuomet nors tenka pro šalį bent kokių keliauti – tai jis savo akutes užmerkia ir stipriai stipriai laiko jas užspaudęs. Pats irgi kuo stipriausiai glaudžiasi prie manęs, norėdamas bent tokiu būdu pasislėpti nuo tų atminimų, kurie ten iš kapų duobių dugno tiesia visuomet į jį savo kaulėtas rankas ir geležinių replių kietumu spaudžia tą mažutėlę ir šiaipjau nukankintą vaiko širdelę.

Su kapų duobėmis iškyla vaikučiui draug ir duonos atminimas. Ne tos duonos, apie kurią kalba sotūs žmonės, bet sudžiūvusių, juodų, storai maltų ir storai riekiamų riekių, luošo tėvo elgetos terbomis namon velkamų ir išmelstų nuo tokių pat, kaip jis pats, vargdienių, tik dar kol kas geresne sveikata besidžiaugiančių.

Šiaip vaikutis ne tik jautrus, bet ir pastabus. Tik – matomai – jo mažutė galvelė vis dar aiškiai nesumeta: ar tas, kas pirm buvo, yra baisus sapnas buvęs, ar gal jam dabar tik viskas sapnuojasi, o ryt poryt teks vėl pabusti toje toli pamiškėje pasilikusioje alkano tėvo elgetos lūšnelėje, kur storos duonos kąsniai ir skaitomi, ir skundžiami būdavo.

Sunkios ūksmės tik retomis valandomis nuslinkdavo vaikui nuo jo aukštos kaktos, o didelės, gilios, iš po antakių atsargiai žiūrinčios akys aiškiai tarė, koks sunkus darbas be paliaubos virte virė to vaiko per daug didelėje, sulyginus su jo smulkiu, menku kūneliu, galvutėje.

Ypač prie svetimų užsilaikydavo jis visuomet tyliai ir rimtai. Su manimi vienas pasilikęs, retkarčiais pradėdavo tikrai vaikiškai čiauškėti, o dar rečiau ir labai labai atsargiai tai šį, tai tą iš savo pastebėjimų pasakoti, biai labai lygaus būdo, tik laiks nuo laiko tikrai vaikiškai prie ko nors užsidegęs, ir tai dažniausiai prie ko nors labai nepaprasto ir neišpildomo. Ir toks užsidegimas tverdavo jam ilgai ir vos tik su laiku mažu pamažu imdavo gesti, pirm pusėtinai vaiką pakamavęs ir privertęs jo mažą dar protą gerokai pasiristi su per daug stipriajame pačiame sukilusia jausmų banga.

Atsimenu kaip šiandien. Buvo iš mūsų ką tik išvažiavęs vienas pažįstamas studentas puikorėlis, apsitaisęs nauju naujinteliu švarkeliu, papuoštu žibančiomis tviskančiomis sagutėmis ir tokiais pat apykaklės ir pečių pagražinimais. Vaikutis visą vaišių laiką, kaip paprastai, spoksojo atsidėjęs į mūsų

svetį.

Vos tik šis spėjo su mumis atsisveikinti, kaip vaikas, stipriai įsikabinęs savo smulkučiais, išdžiūvusiais kumšteliais man į sijoną, ėmė prie manęs glaudinėtis ir savo nušiuosią galvutę visai kaip kačiukas man į kelius trinti.

Tokia tai introdukcija būdavo paprastai prie kokio nors prašymo, kurį vaikas savo supratimu itin svarbiu laikė.

Švelniai perbraukusi ranka per vaiko verpetuotą galvutę, paklausiau:

– A a?... tai tu vėl meiliniesi? Tai tu vėl ką nors išmanęs gauti nori?..

Vaikutis, kilstelėjęs savo smulktį veidelį, gudriai ir linksmai šyptelėjo, žibt žibt sužaubavo akutėmis, pilnomis iš mažos širdelės plaukiančio maldavimo, ir, nei žodžio netardamas, vėl glaudėsi prie mano raukšlėto sijono, skandindamas jame savo kaktelę.

Braukdama jam savo ranka vėl per galvelę, paglosčiau ir nugarėlę su atstatytomis pečiomentėmis ir kietu, atsikišusiu nugarkauliu.

– Ak tu, gudragalvis! – tariau vėl, lenkdamasi prie jo. – Tu man nieko nesakai? Tu nori, kad aš atspėčiau, ko tau reikia. O aš imsiu ir nespėsiu!

Duslus, mano sijono raukšlėmis troškinamas vaiko balselis, truputį patylėjęs, ėmė daugiau dūsauti, nekaip kalbėti:

– Kad žinau... kad... žinau... žinau... kad nepadarysi...

Supratau, jog tai vėl kokia neišpildoma užgaida, gimusi neapsakomai išsiplėtojusioje vaiko vaidentuvėje. Nesmagu pasidarė: juk tas mažas ir menkutis vaikelis jau taip daug daug yra gyvenimo kartumų pakėlęs! O dabar! reikia dar žiūrėti – kaip jo per anksti daužomas ir tuo didžiau sukeltas jausmingumas jį nuolat ir nuolat stumia prie sunkių vidujinių kovų.

Kaip tik mokėdama, savo balsą švelnindama, ėmiau įkalbinėti.

– Vaikeli, juk tu žinai, kad aš viską padarysiu, kas tau arba kitam gali būti reikalinga, naudinga... kas tavo sveikatai padės, kas tavo protelį apšvies... Žinoma, tik jei galėsiu...

Vaikas tik stipriau glaudė savo kaktelę man prie kelių, trypdamas draug nekantriai kojutėmis. Staiga pasigirdo ir verkšlenantis jo balselis, kartojęs su užsispyrimu:

– Žinau, kad gali... žinau, kad gali... tik nenori, vis nenori, vis to nenori, kas man reikia...

– Būk išmintingas, vaikel! Pagalvoki Atsimink! Juk jei kuomet ką galėjau, visuomet padariau.

Užgirdęs vilties kibirkštėlę, vaikutis trumpam akimirksniui pakėlė į mane akutes, pilnas grynos vaiko sielos nusišypsojimo. Bet tokia jo giedra tvėrė vos pagaunamą akies mirksnelį. Iš kažki kur atplaukęs sielvartas it rūkas ėmė ūmai klotis ant viso veidelio, ir iš akučių kerčių ėmė jis irgi slinkti ir tuoj uždengė tas ką tik taip puikiai sužibusias vaiko sielos žvaigždes.

Pakišusi savo ranką vaikui po smakru, kėliau į save norintį vėl pasislėpti veidelį, kurs rimtame ir liūdname nusišypsojime dabar stingte stingo. Sunkūs vokai su ilgomis, tamsiomis blakstienomis leidosi pamažu ant akučių, nenorinčių su manosiomis susitikti. Pro pusiau atviras lūpelas plaukė iš vaiko siaurutės krūtinėlės sunkus kvėpavimas, labai panašus į suskaudusios širdies atsidūksėjimą.

– Vaikeli! Neliūsk! – kalbėjau. – Kam taip iš karto nusiminti? Pamėginkime, pasitarkime, gal kaip nors vienas kitą suprasime.

Vaikas, atsargiai pakėlęs į mane savo akis, tardė mažiausią mano krustelėjimą ir, matomai, nieko savo jausmus užgaunančio nepastebėjęs, ėmė pamažu iš pradžios ir pamokslingai kalbėti:

– Tik tamsčiukas nepyk!.. Aš bijau... kad nesupyktum... Mat... būtų... būtų gerai, gerai... aš labai, labai, labai džiaugčiaus... – čia jau pamokslo balsas staiga nutrūksta, ir vaikas ima kaskart su didesniu prispaudimu kartoti žodį „labai“... Netrukus aišku lieka, jog to mažo žmogelio svajotojo dabar į erčią įdurtos rimtos akutės mato ką nors tokio, ką jo vaidintuvė jam aiškiausiai įžiūrėti, sučiupti leidžia ir kas jo visus jausmus prie savęs traukte traukia, viliote vilioja. To savo gėrėjimosi aukščiausiam laipsniui išreikšti vaikutis net užsimerkia, sutraukdamas savo smulktį veidelį į tokį ypatingą raukšlių kamuolį, kuriame lūpelės ir akutės tveria giliausias ir ilgiausias skersines raukšles, tesiklojančias draug su daugybe kitų aplinkui jo mažutę, raudonu galu nosytę.

– Labai, labai... daug... daug... daug sykių labai... džiaugčiaus, – kartoja dar vaikutis aukščiausiam

savo jausmų sukilime ir, turbūt tą sukilimo stiprumą norėdamas išreikšti, ima savo galva mosuoti, kaip kad daro arkliai, prunkšdami ir namom iš tolimos kelionės sugrįžę. Tokiame smarkiaame judėjime vaikas – matyt – pasiėmė sau reikalingo narsumo ir visai man netikėtai išdaužė pro dantis tą jo širdžiai taip svarbų troškimą:

– Labai... labai... labai norėčiau tokio švarkelio su aukso sagutėmis... kaip ano svečio.

Padaręs šitokią išpažintį, vaikas, kaip kokia sunkia našta nusikratęs, prasijuokė balsiai, dargi per daug balsiai iš didelio susijaudinimo ir, ištiesęs rankeles, stengėsi mane į glėbį suimti...

Nusiminiau. Supratau, jog vėl ties vaiku atsistojo sunki valanda, kuri jį privers gerokai su savimi pasiristi. Juk nesunku būtų jam tas žibančių sagučių eiles suteikti. Bet kam? Kokiam tikslui pratinti jį prie tuščių užgaidų, prie visokių žvilgučių, nei truputį jokios naudos nesuteikiančių ir nei truputį žmogaus vidujinės vertės nekeliančių.

Stovėjau be žado, jusdama tik, jog mano lūpos kažkaip ypatingai kietai susičiaupė.

Vaikas vis dėlto mane suprato. Galvutę įspaudęs vėl man į rūbus, ėmė iš pradžios tylomis, paskui jau balsiau pasikukčiodamas verkti. Ypatingą to našlaičio apleidimą pajutau tą valandą. Viena vienintelė visame pasaulyje ta mažutė, o vis dėlto tokių stiprių jausmų gyvybės liepsnelė.

Vis tylėdama, padėjau jam savo ranką ant galvutės, kuri ugnimi degė. Perbraukiau švelniai per kaktą: visa rasota nuo prakaito.

Ir kas daryti man su to mažo žmogaus tokiais ypatingais troškimais? Man, kuri pasiryžusi būti jo geru likimu, jo tėvais... jo globėja?... Pamėginau švelniai švelniai jį sau ant kelių užtraukti.

Pasikukčiojimas dar pasididino, galvelę vis laikydamas palenkęs, įrėmė tik man į krūtinę savo karštą kaktelę ir karštai karštai verkė vaikutis, nei trumpam akimirksniui nenustodamas. Be to, visas iš sujudinimo drebėjo, sunkiai kvėpuodamas.

Skaudu ir graudu buvo žiūrėti į taip besikankinantį kūdikį. Glausdama ėmiau raminti.

– Tu mano vaikelį! Ko gi čia tau taip verkti? Tas svetys – tai mokinys, – tai aukštos, didelės mokyklos mokinys. Jam reikia tokį švarką nešioti. Kol jis tokį švarką apsilvilk, turėjo daug mokytis. Ir tu, kada tiek, kaip jis išmoksi, irgi tokį pat švarkelį gausi. O dabar visi tik iš tavęs juoktųsi, sakytų: į studento švarkelį įsispraudė... o skaityti nemoka.

– Niekas nesijuoktų – tik tamsta nenori man pasiūlyti, – staiga paliojęs verkti, vaikas atšovė balseliu, kuriame girdėti buvo, jog jau piktumas ima viršų jo širdelėje ant skausmo. Tik dar karščiu degte degė vaikas nuo pergyventos ką tik jausmų audros.

– Kodėl aš tau nenorėčiau pasiūti? – ėmiau jau gyvesniu, linksmesniu balsu vaikutį raminti. – Pamatysi, kaip aš visai pasensiu, o tu didelis vyras užaugsi ir daug būsi išmokęs, tai aš imsiu ir pasiūdinsiu tau tokį tviskantį švarkelį. O dabar nesiūdinsiu, nes nenoriu, kad kiti mano vaiką pajuoktų, kad neimtų sakyti: kvailys, nieko nemoka, o žvilga tik iš viršaus.

Man taip bekalbant, vaikas žymiai rimo, rimtėjo, karštis akutėse vėso, užleisdamas vis dėlto vietą kažki kokiam rimtam, bet jau ramiam susimąstymui.

Matydama savo žodžių raminantį įspūdį, ėmiau toliau taip pat ramiai kalbėti.

– Kai tu būsi jau didelis ir mokytas vyras, bus man labai labai linksma.

Man šitaip bekalbant, susimąstymas, o gal susirūpinimas ne tik akutėse pasiskleidė, bet ėmė jau skverbtis į visas smulkučio, pabalusio veidelio dalis...

Apėmiau savo abiem rankom tą mažą galvelę, vis tai pilną visokių kaskart naujų sumanymų, užgaidų, troškimų, ir ėmiau atsidėjusi teirautis:

– Tu vėl turi man ką pasakyti! Sakyk!..

Vaikas, tokiu būdu klausiamas, ne tuoj atsakė. Ilgai ilgai tylėjo, savo galias akutes tai pakeldamas į mane, tai nuleidamas, tai būk atsidėjęs žiūrėdamas į savo sudžiūvusias pageltusias rankutes, į savo piršteliuos, kuriuos čiupinėjo tai vieną, tai kitą, tai vėl kur atšokusį odos gabalėlį ant jų radęs draskė.

Bet tylus susirūpinimas ar gilus susimąstymas nedilo iš vaiko veido ir slankiojo jame kaip koks neramus šešėlis.

Ilgai aš taip vaikui tai apie šį, tai apie tą pasakojau. Ilgai vaikas, visai ramiai užsilaikydamas ir tylėdamas, būk tai manęs klausė, o savo mąstė.

Galų gale, matyt, nusprendė energiška pasielgti: ūmai man kaklą apkabindamas ir visu smulkiu kūneliu prie manęs glausdamasis, sušuko stipriu ir pilnu atkaklumo balsu:

– Mokyk! Mokyk mane greičiau! Aš būtinai noriu tokį žvilgantį švarkelį kuo greičiausiai gauti!

Net išsigandau! Šit kaip savo aiškinimu vaiką suklaidinau! Ir kas daryti? Juk tokį bjaurų apsirikimą turiu tuoj pataisyti, būtinai pataisyti! O vaikutis, vis dar prie manęs besiglausdamas, savo karščiu užsidedgusiomis, smulktėmis lūpelėmis užsispyręs:

– Mokyki Mokyk! Mokyk tuoj! tuoj!

– Vaikeli! – ėmiau, jau pati karščiuodamasi, kalbėti. – Juk mokslas ne tam yra, kad vien žvilgančius švarkus nešiotumei. Mokslas – tai toks puikus puikus, didelis daiktas! Kas čia, kad ir gražiausias, toks švarkpalaikis?.. Mokslas pačius žmones padaro dorus, gražius, didžius, sveikus... Mokslas kiekvieną žmogų pamoko būti tokiu, jog jį visi myli...

Rinkau kaip įmanydama žodžius ir sakinius pritaikindama prie savo mažo bičiulio supratimo, bet jutau, kad jie visi jam jokios reikšmės neturi, kad jie visi yra jam vien tuščias skambėjimas, virš kurio jo nerimstanti vaidentuvė ir jo sukilę jausmai nesiliauja regėję vien puikaus tviskančio studento puikorėlio švarkelio.

Ir nors vaikutis savo įimtomis, žibančiomis akutėmis stebėjo mane kalbančią, bet jutau, jog tos akutės tik sau į vidų atkreiptos ir mato tik tą, kas jau pirma visus visus vaiko pajautimus užhipnotizavo ir prie savęs paviliojo.

Supratau, jog vienais plikais žodžiais, vienomis abstrakcijomis nieko čia nepešiu ir jog tokiu būdu neatsversiu taip giliai į vaiko sielą įsispraudusio švarkelio.

Staiga šovė man galvon mintis, jog ir mano tėvas kadaise yra valdininku buvęs ir kad tarp jo senų drabužių turėtų kur nors ir jo senas valdininko švarkas būti. To atminimo elektrizuojama, pašokau ir, pagriebusi vaiką už rankelės, ėmiau jį su savimi tempti:

– Eikš... eikš... Pamatysi, ką as tau parodysiu!

Vaikutis, vis dar ne atsipeikėjęs iš savo susimąstymo, ūmai nuo mano kelių stačias žemėje atsidūręs ir už rankutės tempiamas – nustebeš, kaip ir nutirpęs, trepsėjo greta manęs savo mažutėmis, it sumedėjusiomis kojutėmis ir tylėjo.

O man, taip su juo pamažu pro kelis didelius kambarius bežengiant, irgi taip ypatinga ant širdies pasidarė. Tylu, ramu ir vėsu buvo aplink mus. Paveikslais padabintos sienos ir senoviški baldai, tarsi kažki kokį piktą pavydą savyje slėpdami arba kažki ką pikta mums lemdami, kiūtojo.

Ant sienos kabantis didelis apskritas laikrodis, tarytum kokio milžino vienakio sargo šalta, žliba akis, žlebsėjo irgi į mus nepajudinamai. Jo paprastas ramus tik tak, šįkart kažki kaip grasindamas ir baugindamas, šnabždėjo, tarytum didžiutis didžiavos: tik *aš*, tik *aš*... galingas *aš*..., laikas *aš*, neaprépiamas *aš*, nesučiumpamas *aš*, nesulaikomas *aš*, visuomet *aš*, visur *aš*, buvau *aš*, esu *aš*, būsiu *aš*, visuomet, visuomet, visuomet...

Girdėjosi dar trečiame kambaryje užpakalyje mūsų jo šnabždantis balsas...

Draug pajutau savyje kažki kokį ypatingą stiprumą: pasijutau kaip ir vienu smulkių smulkiausių rateliu, viena smulkių smulkiausia dalele to amžinojo *aš*, to nei pradžios, nei galo neturinčiojo laiko... kad ir smulki dalelė, vis dėlto galinga. Galinga todėl, kad tam neaprépiamam, tam nesulaikomam padedu tolyn slinkti, padedu jo mažai mažutelei dalelei vardą įgyti. Vienu žodžiu, pasijutau tuo šiandien, užpakalyje kurio tirpsta užmiršimo miglose vakar ir po kurio būtinai turi išaušti skaisčius rytojus.

Ir idant tas rytojus būtų kuo puikiausias, idant jis būtų kuo skaisčiausias ir idant tas rytojus žmonijai jos būtybę nudažytų laumės juostos dažais... taip... tuo tikslu ir vien tuo tikslu dar mažesnei už save dulkelei, tam šios dienos kūdikiui ir tam rytojaus karžygiui – turiu praverti to slenksčio duris, už kurių žmonijos laimė laukia savo išvaduojo.

Taip abu, su savo mažuoju bičiuliu rankomis susitvėrę, bežengdami atsidūrėm ties didele, irgi senoviška spinta. Kiek pasiraususi, kaip tik ir užtikau žibančių sagučių prisagstyta vyrišką žiponą.

– Šit ir mūsų ponas turi tokį švarkelį! – sušukau, traukdama jį iš po kitų drabužių.

Neapsakomas džiaugsmas apėmė vaiką. Išskleidęs rankutes, puolė prie žipono, apkabino, glostė jį,

glaudėsi prie jo, tai atšokdamas nuo jo, tai vėl prie jo puldamas arba dar kibdamas man į skverną, iš tolo žiponu grožiaivos – juokėsi balsu, šaukė, po aslą šokinėdamas. Akutės tik žibėjo, ir net pabalę ir paprastai pageltę skruosteliai rausvumu nusidažė.

Palaukusi, kol pirma jausmų audra pereis, ėmiau pradedančiam peikėtis vaikui aiškinti vėl:

– Mat ir mūsų ponas turi tokį švarką, o tu nei nežinotai, nei nematei...

– Tai kodėl jis nevilki? Kodėl nevilki! – klausė vaikutis nustebejęs ir tuoj linksmu, gyvu balseliu pridūrė. – Kad aš tokį žiponą turėčiau, tai su juo ir miegočiau!.. – Ir vis dar džiaugsmo perimtas, šokinėjo, tai ant vienos, tai ant kitos kojos pasistodamas, ir balsu kvatojo.

– Ponas žino, – kalbėjau vaikui toliau, – kad ar ponas tą žiponą vilkės, ar nevilkės, niekam nuo to nei geriau, nei blogiau nebus. Mūsų ponas tam mokėsi, idant kitiems žmonėms parūpintų šiltas, šviesias trobas, idant parūpintų, kad visiems būtų ko valgyti, kad niekam duonos netrūktų...

Vaikutis staiga surimtėjo. Tamsūs šešėliai sugrįžo slankioti jo smulkučiame veidelyje, sugrįžo užpūsti jo giliose akutėse džiaugsmo žiburiukų.

– Tai kodėl mes su motute ir tėveliu alkome mūsų gryčioje? – paklausė trumpai ir taip ypatingai tyliai vaiko pabalusios lūpelės, ir seno, daug vargo prityrusio žmogaus užsivylimas vėl žvilgterėjo rūščiai pro jo išsiplėtusias akutes.

– Užtai, kad vienas mūsų ponas negali žinoti visų, kur kas alksta... ir negalėtų visų papenėti, – tyliau, nusiminusiu balsu atsakiau vaikui, ir visai man kalba nutrūko.

Tylėjome abu mes ilgai. Tylėjo su mumis ir viskas namuose, tik vienas įkyrus laikrodinis nesiliovė, ar trečiame kambaryje, didžiavašis, šnabzdėjęs...

Krūptelėjau, prisiminusi: juk vis dėlto vaiko be paaiškinimo taip nusiminusio palikti negaliu... Ir ėmiau aiškinti vaiko protui neišaiškinamą daiktą.

– Juk kai tik ponas sužinojo, jog duonos nebeturi, tuoj tave pasiėmė, čia atsivežė... ir tu dabar nebeaksi... O jei ponas nebūtų buvęs mokytas – tai to nebūtų galėjęs padaryti...

Ilgai kažgi kokie nejuokumai ritosi vėl vaiko veidelyje ir jo surimtėjusiose, beveik piktose dabar akutėse. Rankes nuleidęs, pečiomentes kažgi kaip ypatingai atstatęs, stovėjo taip ilgoką valandą, turbūt į savo rūščią praeitį įsižiūrėjęs, turbūt kokių iš ten atplaukiančių, dar nenutulusių balsų beklausęs.

Taip bestovėdamas, vėl ėmė pusbalsiu kalbėti ne tai į save, ne tai į mane:

– Jei nebūtų atvažiavęs... būčiau numiręs kaip mano broliukas... ir kaip mano motutė... ir kaip mano tėvelis.

Su ypatingu prispaudimu tos mažos ir pabalusios vaiko lūpelės tarė tą trumputį žodelį „mano“. Išrodė, jog vaikas iš tikrųjų supranta ir giliai apsvarsto tą savo nuožmų likimą, kurs palaidojo ir šalta žeme užvertė visą tą, ką jis būtų galėjęs šiame pasaulyje „savo“ pavadinti. Norėdama nustumti tuos visus piktus jausmus ir tą vargo šmėklą, paėmiau savo mažam bičiuoliui už nusvirusios rankutės. Netrukus pajutau, kaip ta rankelė krusterėjo ir manąją stipriai suspaudė. Žvilgterėjau jam į akutes ir išvydau jose naują mintį gemant, kuri staiga kokia ypatinga ramia šviesa pasiskleidė vaiko smulkučiame veidelyje.

– Panyt! – išgirdau linksimą šauksmą.

– O kas gi? – žingeidžiai paklausiau.

– Žinai ko?... Aš mokysiuos, mokysiuos... O kai išmoksiu, visus, visus alkanus Antanukus pas save paimsiu... – (Vaiko vardas buvo Antanukas, ir tuo vardu, vaiko įpratimu, apskritai visus vaikus Antanukais vadino.) Iš didelio džiaugsmo, jam bekalbant, jo viršutinė lūpelė taip ypatingai vis aukštyn raitėsi, o akutės džiaugsmo kibirkštėles berte bėrė. Išrodė visa vaiko galvutė kaip saulės spindulių glamonėjama. – Ir tamsčiukas draug su manimi... Mes abu visus visus Antanukus paimsime... neduosime jiems mirti.. Mes juos valgydinsime, gydysime... ir irgi mokysime... – džiaugėsi vaikas su paprastu jam užsispyrimu. Neapsakomai pradžiugau, įsitikinusi, kad vaikutis taip teisingai ėmė jau mokslo galią ir mokslo tikslą numanyti.

O mažutėlės, atkaklumo į viršų raitomos lūpelės skubiai bėrė dar klausimus:

– Ar sutinki? Ar sutinki?! Visus „Antanukus“?! Visus... visus... visus... kiek jų sviete yra?

Į kiekvieną vaiko klausimą atsakinėjau mimika ir galvos kinksnojimu. O jis linksmas ir užsidegęs, žibančiomis akutėmis, sklaidė rankutes ir suko jomis platų ratą ore, stengdamasis vaizdžiai parodyti tų „Antanukų“ daugybę. Nesusilaikiau vaiko į glėbį nepaėmusi ir nepabučiavusi jo dabar išsigiedrijusios kaktelės, kurią vis dėlto draug su manimi koks ypatingas šaltas ir rūstus rimtumas nesiliovė glamonėjęs.

– Tik pradėk mane mokyti, tuoj! tuoj! Aš noriu greitai išmokti! – nesiliovė karštai ir atkakliai kartojusios vaiko lūpelės, ir pro džiaugsmą neužmiršdamos savo įsigeidimo.

Ir šita mudviejų gyvenimo dienele buvo kupinai pripildyta visokių pašnekesių ir apie „Antanukus“, ir apie jų globojimą, ir apie tokią knygą, kuri elementorius vadinasi ir iš kurios visi vaikai visuomet išmoksta skaityti. Turėjome dar gerai išsišnekėti ir apie tuos, kurie tuos elementorius rašo, ir apie tai, kaip tie elementoriai yra rašomi, ir kur spausdinami, ir kaip spausdinami, ir kur parduodami, ir kieno perkami, ir t. t.

Ir ypatinga giedra jau šią dieną neapleido vaiko kaktelės. Linksmo smalsumo žiburiukai irgi nesiliovė spindėję giliose akutėse.

*

Rytdieną žiūriu – vaikas vėl kažį ko pašiuręs, papilkavęs, tylus, susimąstęs ir vėl kertėse vienas pats besislapstąs.

Apsimečiau nieko nematanti ir ėmiaus kasdienio darbo.

Apie priešpiečius vaikas atsirado prie manęs.

Ėmė, vis tylėdamas, savo rankelėmis man į kelius ramstyti, glausti ir atsargiai mėginti man į akis pažiūrėti. O aš skaitau sau, tarytum niekur nieko. Vaikas, geroką valandėlę taip apie mane pasitrynęs, tylų tyliausiai padūsavęs, patraukė mane už rankovės ir atsargiai, tarytum mėgindamas žadinti, sušnabždėjo:

– Panyt! Panyt!

– Kas gi radosi? – paklausiau ir, pakėlusį akis, išvydau ties savimi vaiko užgesusį veidelį, kažį kokiu žemės pilkumu apsitraukusį, ir akutės išrodė irgi tarytum pelenų apibertos. Tik ne tai nusiminimo, ne tai užsivylymo žiburiukai stipriai žiburiavo iš po to plonučiuko pelenų sluoksnio.

– Panyt! – svarbiai, rimtai ir draug sausai skambėjo vaiko balsas. – „Antanukų“ negalėsime paimti...

– Kodėl?.. – giliai nustebusi, mečiau trumputį klausimą.

Vaiko siaurutė krūtinėlė vėl smarkiai kilnojosi – matomai, sunkaus jausmo troškinama, o liūdnos pabalusios lūpelės su nusvirusiomis žemyn kertelėmis ėmė ne tiek kalbėti, kiek dūsauti:

– Argi nesupranti?!.. Jei mes visus „Antanukus“ pasiimsime, tai jie mums visą duoną išgadins... ir mums patiems nieko nebeliks.

Tai tardamas, vaikas išskleidė savo sudžiūvusius kumštelius, norėdamas tuo judėjimu parodyti tą – jam taip pasibaisėtiną – „nieką – tuštumą“. Draug vaiko plačiai išplėstos akutės nepajudinamai spyrėsi į tolimą erčią, ten – kur vaidentuvė jam kuo vaizdžiau rodė tą tolimą, jam taip gerai žinomą, o dabar pamiškėje pasilikusią tėvo elgetos lūšnelę... Tą lūšnelę, kurios slenkstį dieną ir naktį, giedroje ir audroje, sveikatoje ir mirtyje sergėjo baises kietas vargas... Tą lūšnelę, kurią iš tolo lenkė sočiųjų žmonių sentimentalizmas ir kur nuogais, iš po šiaudų išsikišusiais grebėtais šiepėsi nuožmus skurdas, temitęs tos lūšnelės gyventojų širdies krauju, temitęs jų jautrumu ir iščiulpęs jau iki dugno jų užuojautą kitiems...

Niekuomet iki šiol nebuvo girdėjusi vaiko balse tiek kietumo, nors nebe nuo šios dienos žinojau, kas tos jaunos gyvybės kraują gėręs, kas tos mažutėlės širdies syvus čiulpęs, kas tą – vaikų sapnų neišsapnavusią – mintį blaivė.

Nemaž triūso prisiėjo padėti, kol pasisekė vaikui išaiškinti, jog jei ne visus „Antanukus“, tai bent jų geroką dalį galėsime vis dėlto, kai jis „išmoks“, pasiimti ir išmaitinti.

Ilgai ir rimtai, daug badėjusio žmogaus prityrimu besiremiaš, vaikas svarstė šįkart „Antanukų“ klausimą ir galų gale sutiko su manimi, jog priimsime tų „Antanukų“ tik tiek, kiek mums bus

atliekamos duonos... Kitaip vaikas nesutiko... Aukojimąsi bado baimė, nuožmiausias gyvenimo mokytojas, spėjo jau užslopinti toje mažoje širdelėje, tikriau sakant, neprileido to jausmo grūdelio nei prie sprogo... to menkučio grūdelio, kurs vis dėlto reikalauja dirvos, ne vien kito vargo arklo ariamos, oro, ne vien skurdo lyčių šaldomo, idant galėtų žmogaus sieloje plėtotis.

*

Nuo to atsitikimo dažnai ir kaskart dažniau ėmėm su vaiku mokslu rūpintis. Kiekvienos raidės pažinimas užverdavo savyje visą vaiko širdies epopėją. Negalima tiesiog išpasakoti, kiek džiaugsmo, kiek jausmų, kiek palyginimų ir giedrų, tikrai vaikiškų svajonių iššaukdavo kiekvienas toks mažas, šaltas, spaustuvės dažais atspausdintas ženklelis.

Smulkučiai, neišmankštyti piršteliai irgi uoliai kreveizuodavo lazdeles, kabliukus, o kai jiems jau pasisekė suriesti „o“, vaikas net prapuiko.

Kol vaikas dar nebuvo pradėjęs mokytis, ne sykį sustodavo ties manimi, kai aš imdavau laiškus rašyti, ir su atsidėjimu sekdamo mano plunksnos krutėjimus.

Pirmą sykį išvydęs mane šitaip rašančią, nesusilaikė ir, savo smaližių braukdamas per jau uždžiūvusias rašto eiles, stebėjo smalsiai tai nesusitepusį savo piršto galiuką, tai vėl raštą ir klausė nustebeš:

– Kas čia? Kam tas?

Gavęs atsakymą, jog tai raidės, jog iš tų raidžių susideda žodžiai ir jog tokiu būdu, kas paima laišką, tas gauna žinoti, kas tame laiške buvo norėta jam pasakyti, vaikas tik su didesniu smalsumu ir atsidėjimu ėmė žiūrėti į beriamas popieriun raides.

O dabar jau pats išmokęs „o“ suriesti, vaikas, matyt, pasislėpęs nuo manęs, pasidarbavo, gerai paprakaitavo, kol pagamino didelį puslapį, pilnai pripildytą nuo viršaus iki apačios vieno prie kito eilėmis sustatytų daugybę „o“. Tie vaiko rankute kreveizuojami „o“ išrodė labai nepaprastai: vienas išsižiojęs, kitas per daug ilgu ir drąsiu lanku apriestas, trečias tarytum aeroplanas, viršum kitų iškilęs, ketvirtas savo lanku kaimyną užgulęs, bet visi, nors ir kreivomis, vis dėlto viena nuo kitos aiškiai atskirtomis eilėmis, margino skersai visą popierių.

Nustebau, išvydusi tokį darbą. Nesupratau irgi nieko, ka vaiko vaidentuvė juo įsigeidė išreikšti. Is vaiko išvaizdos numaniau tik, jog turiu juo labai apsidžiaugti.

Išreikšdama tą savo didelį džiaugsmą, balsu draug su vaiku kvatojau. Vaiko akutėse vien didžiausio pakakinimo savimi ir džiaugsmo ugnis liepsnojo, visas veidelis spindėte spindėjo.

Taip besidžiaugdama, išpasakojo man, jog tai laiškas, jojo parašytas jo geram ir mylimam pažįstamam Jurgiui.

– Tai ką tu jam rašai? – paklausiau.

– Ar nematai? – atšovė, kaip ir užgautas mano klausimo, vaikas ir tuoj su dideliu rimtumu ėmė aiškinti, vadžiodamas pirštuku po popierių: – Žiūrėk! Tik gerai žiūrėk! Matai... Juk taip pat raidę parašiau, kaip kada tamsčiukas, laiškus rašydamas.

– Matau, – atsakiau, kiek nusiminusi.

Bet vaikas šįkart tik save ir savo raštą tematė ir, nenustodamas čiauškėjęs, meldė tą jo laiškėlį į krasą negaišus išsiųsti.

– Juk ir Jurgis džiaugsis, išvydęs, kad aš jau išmokau „raidę“ parašyti? – klausė, dar visas spindėdamas džiaugsmu.

– Žinoma, žinoma... – pritariau ir atsargiai paklausiau, bijodama vaikui džiaugsmą pagadinti: – bet ar jis tik išskaitys, ką tu jam parašei?

– Kaipgi jis neišskaitytų? – klausė vaikas, by piktindamasis mano klausimu... ir, vėl surimtėjęs, aiškino: – Juk Jurgis moka skaityti... Jis irgi mokytas... tai jis, perskaitęs „raidę“, žinos, kad aš jį myliu ir noriu, kad jis greitai atvažiuotų pas mus.

Po tokio išvedimo neliko man nieko daugiau, kaip vaikui padėti džiaugtis. Laiškėlį irgi draug išsiuntėm minėtajam Jurgiui. Tas vaiko mylimas draugas buvo jau suaugęs žmogus ir, paėmęs draug

su vaiko „o“ mano paaiškinimą, atsakė vaikui atvirute su gražiu paveikslėliu. Toks atsakymas vien paskatino vaiką prie tolimesnės korespondencijos. Paskui „o“ siuntėm netrukus tokį pat lapą su „a“, dar paskiau su „e“ – Atsibodus raidėms, ėmėm piešti vištas, žąsis ir t. t. Mano paklaustas vaikas, ką gi reiškia toks laiškas su paukščių pavidalais, rimtai aiškino:

– Mat mūsų pilkoji višta (arba dar kokia kita) išperėjo viščiukus. Tegul ir Jurgis pasidžiaugia. Jei aš jam neparrašyčiau, tai jis nieko ir nežinotų, kas pas mus atsitinka.

Visą tą vaikas sakydavo su pilnu rimtumu, puikiai pamėgdžiodamas vyresniųjų kalbas.

Jurgis niekuomet nelikdavo kaltas atsakymo, ir tokia vaiko su juo korespondencija tvėrė, kol vaikas pats susiprato, kad atskira raidė – tai vien balso išreiškimas, o ne jausmų arba visų sąvokų.

Kai vaikui pradėjo sektis žodžius sudėti, o aš dar jam kartkartėmis kokią pasakutę paskaitydavau – tai džiaugsmui ir galo nebūdavo. Vaiko vaidentuvė kaskart šviesesniais dažais piešė jam visą tą, kas mokslas vadinasi, o jo išsiilgusi vaikų draugystės širdelė matė kaskart artyn atslenkant tą valandą, kada turės apie save daugybę tų išsvajotų „Antukų“, kuriuos nesiliovė ketinęs priimti auklėjimui ir globojimui.

Netrukus vaikas išmoko visa, kas gera, kas dora, kas gražu, kas sveika, kas mylėtina ir branginama, „mokslu“ vadinti. Ir vaiko širdis buvo apimama kasdien didesnio ir prakilnesnio jausmo, gerbiančio neišsakomai tą jo protui dar nesučiumpamą ir pilną slėpinių mokslo galią.

Nors neapsieidavo ir be to, kad kartais ta maža, jautri širdelė nebūtų pasijutusi kaip ir apsvylusi tuo taip branginamu mokslu. Bet tai tverdavo paprastai trumpas valandėles ir kol kas gilesnių pėdsakų vaiko sieloje nepalikdavo.

Aušo pavasaris, ūmai po ilgų darganų kaip iš dangaus ant žemės nukritęs. Iš ryto dar pilkas tirštas rūkas, kaip sudėvėtas pavargėlio skarmalas, laikė užklojęs visus pašalius. Drėgmė nuplyšusiais skudurais kybojo nuo kiekvieno medžio, nuo kiekvieno krūmelio, nuo trobų stogų. Staiga patekėjo saulė, prasimušė galingai pro visas drėgmės sukilęs vėjelis, atskridęs saulei į talką, išblaškė, išdraikė visus žemę ir dangų apiblaususius pilkumus. Nuo šaltos žemės kylanti drėgmė buvo iš pradžių dar kaip ir mėginusi spirtis, risti su besipilančia iš aukštybių aukso srovėmis šilima, bet netrukus tirpte sutirpo, kaip ir visi kiti dar bepasilikę žiemos nejaukumai. Oro erčia suvirpėjo neišsakoma daugybe aukso kibirkščių. Į dangų nei pažvelgti – tokia akinanti šviesa muša į akis. Iš ryto dar tylūs ir liūdni miškai sušilę dabar ėmė ošti slaptingai, tarytum atsargiai ir pamažu žadindami iš ilgo miego visą juose besislepiančią gyvybę.

Žėrinčios auksu aukštybės prisipildė vieversių balsų. Pažemėse ėmė skrajoti įvairiausi kietasparniai vabalai; bitės, musės suzvimbė; geltonsparnė plestekelė netrukus irgi savo lengvučiais sparnais suplezdėno. Laukai ir pievos nors dar žlugsojo, vandeniui patvine, bet pasidarė kaip ir stambesni, aiškesni, nors dar visai juodi. Saulutei įpietavus, draug su šniokščiančiu vėjeliu pasigirdo nuo miško varlių balsų mišinys.

Vaikas, išėjęs su manimi ant aukšto namų balkono, stebėjo gamtos stebuklus, šildėsi, dairėsi, ausimis gaudė kiekvieną balselį, atplaukiantį prie mūsų nuo laukų ir pievų:

– Tamsčiukas!.. Čivirsu viru pavasaris! – šaukė, rodydamas piršteliu į viršų ir savo skambiu, sidabriniu balseliu pamėgdžiodamas vieversį, o akutės buvo pilnos pasigėrėjimo gamtos grožybėmis.

– Žiūrėk! Žiūrėk! – šaukė vėl, kreipdamasis į kitą pusę. – Mūsų žvirbleliai, papūtžandėliai!.. Kaip jie šiandien vikrūs! Ir jie džiaugiasi pavasariu!.. – Pažvelgęs savo gudriomis akutėmis į dar apleistą pašelmenyje kregždžių lizdelį ir parodęs man jį piršteliu, vėl sučiaušėjo:

– Greitai bus: iškepė, išvirė ir pa-sprin-go... O... O! žiūrėk! žiūrėk! ir varnėnas, – šaukė vėl, lenkdamasis žemyn pro balkono grotus. – Žiūrėk... žiūrėk... pagal darželį... o dabar nutūpė ant beržų... Žiūrėk, jau visas pulkelis skrenda ant obels... O... oo! Jau obelyje... Dabar džiaugiasi tuo nameliu, kur mes jiems ten pakabinome! Klausykis... Kaip švilpia... Va!.. ir bitelė jau pabudo!.. Ar girdėjai?.. Viena man ką tik pagal ausį nuzvimbė. Bet neįgilo... Dar nepikta. Pavasariu džiaugiasi. Laiko neturi. Atsibodo per žiemą miegoti.. Klausykis!.. Pamiškyje jau tetirvinąs subildėjo.

Keletą valandų vis taip balsu reikšdamas savo pastebėjimus, vaikas nuvargo. Nutilo. Ėmė tylėdamas ramstyti ant balkono grotų, tai man ant kelių. Vis nesiliaudamas spoksojęs ir klausęs.

Galų gale prisiglaudęs prie manęs, ėmė rimtai teirautis:

– Tamsčiukas?.. Juk mokslas žino, kodėl pavasaris gražus? Mokslas žino, kodėl visi paukščiai pas mus pavasarį grįžta? Ar žino, kodėl visiems taip linksma pavasarį? Ar žino, kodėl visi pavasario taip laukia? Ar pavasaris pas visus ateina? Kodėl mokslas nepadaro, kad pavasaris visuomet visiems būtų?

Ir klausydamas paaiškinimo, jog mokslas nieko iš savęs sutverti neįstengia, jog mokslas nei saulutei šypsotis, nei debesims lyti pavelyti negali, vaikas liūdo, sunkius užsivylimo jausmus pergyvendamas.

Tačiau įsitikinimas, kad mokslas vis dėlto daugybę gero visiems žmonėms ir visiems „Antanukams“ suteikia, pakeldavo vaiko dvasią, ramino ir vertė ją taip savo, kaip ir kitų žmonių darbuose ieškoti nuolat to, kas kitiems žmonėms ką nors gero suteikia.

Pirmas žinias iš prigimties mokslo ir iš aritmetikos vaikas ryte rijo; tie mokslai daugiausia jam užtai patiko, kad jų dėka žmonės naudojami elektrika ir geležinkeliais.

Istorija ir geografija irgi tiko, nes vaikui įdomu buvo, kaip seniau ir kaip kitose šalyse žmonės gyveno, tačiau užvis įdomesnė liko vaikui visuomet gyva apie jį sodžiuje išsiskleidusi prigimtis.

Žiemą ir vasarą stebėjo jis čia kiekvieną mažmožį ir kasdien tvirtesniais ryšiais su jais rišosi. Galima sakyti, vaikas pratinosi gyventi ne vien savo smulkių smulkausiu „aš“, bet draug ir tomis rasomis, kurios vasaros vakarais tyliai ir švelniai leisdavosi ant girių, pievų ir laukų, draug su tais šerkšnais, kurie žiemą iš nuogų, pajuodavusių girių sutverdavo pasakiškus krištolo rūmus, draug su tais plunksnotais oro nardytojais, kurie savo čiulbėjimu pasaulį kerėdavo. Vaikutis stipriai atjausdavo ir visų namiškių mažiausią nusiminimą. Ir šiaip pilna būdavo visur vaiko – ir miške, ir lauke, ir namie, ir prie kiekvieno dirbamo darbo, ir ūkio trobesiuose, ir pašelmenyse, ir girios medžių viršūnėse. Visur atsidurdavo, savo nenuilstamo, vos pradedančio gyventi padarimėlio energijos varomas.

Taip vaikui prigimties ir mokslo poezijoje begyvenant, vis dėlto laikas ant vietos nestovėjo.

Atslinko ir įstojimo į bet kokią mokyklą valanda. Vaikas žinių žinelių, prilaikintų prie jo supratimo, prie jo jausmo pasaulio, turėjo daugybę. Jautrus, galvotas, visame kame nesiliaująs nuolat ieškojęs sau arba kitiems naudos ir mokąs apie viską savitai spręsti. Kas svarbiausia, kad iš vieno sykį įgyto įsitikinimo lengvai prie kitos pažiūros privedamas.

Toks tai sutvėrimėlis atsidūrė staiga ties visai sau svetimu ir negirdėtu rusų kalbos mokslu. Kad ta kalba yra būtina reikalinga įstojant į mokyklą, vaikas netruko numanyti ir, pramokęs rankvedėliuose atspausdintas apysakutes suprasti, buvo labai užganėdintas ir noriai jas skaitydavo.

Visai kas kita atsitiko su gramatika. Čia vaiko pasaulėžvalga piestu atsistojo kaipo prieš didžiausią jam teikiamą nuoskaudą.

Įkalbamas, kad netingėtų, spiriamas mokyti, ištisomis valandomis sėdėdavo dantis sukandęs, kol prisiruošdavo klausyti, kas jam kalbama. Kitą sykį pasiimdavo knygą pats. Tuomet kaktelę suraukęs, papilkavęs susikūprinęs kartodavo pro sukąstus dantis visokius: *ž, č, š, šča...* visokius *šiol, briol...* visokius *eret, meret, peret...* Tuo pačiu laiku akutėse vaidinosi visokie nejaukumai, užgulantys rūščiu šešėliu visą smulkutį veidelį.

Toks tos gramatikos mokymas nepaliko be dėmės visam vaiko būdai. Pasidarė šiurkštus, dar tylesnis ir dar didžiau savyje užsivėręs. Į visų žmonių darbus ėmė neišsakomai kritiškai žiūrėti ir dažnai savo vaikiškas, pabalusias lūpeles traukti į ypatingą pasišlykštėjimą kitais reiškiantį nusišypsojimą.

Kiek ir kaip įmanydama, imdavaus tokios gramatikos mokslo naudingumą aiškinti. Jutau tuomet, kaip vaikas tyčia stengdavos mano žodžių prasmės nesučiupti ir ne vien mintimis, bet ir akutėmis kuo toliausiai nuo manęs bėgti.

Tos tuomet šaltos, be gyvybės, beveik stiklinės akutes tik tarytum nenoromis laiks nuo laiko užkliudydavo mano veidą. Tylus, užsislėpęs, po mano pačios prievarta užgimęs pasibjaurėjimas manimi rūščiai žiūrėjo pro jas ir klausė, ko lūpelės ištarti nebedrįso:

– Kodėl apsimetusi taip baisiai mane kankini? Ko gi aš gero išmoksiu daryti, kartodamas tuos be prasmės skiemenis?

O aš... aš... nesilioviau aiškinusi tos gramatikos naudingumą ir reikalingumą tam šios dienos

kūdikiui ir tam rytojaus karžygiui, kuriam buvau pasiryžusi praverti to slenksčio duris, už kurių žmonijos laimė laukia savo išvaduotojo...

Supratau dabar, kad žmonijos laimę dar ilgai varžys pančiai...

1910

NEBE PIRMAS

Niekada neaprapuls tie, kurie žūva,
kariaudami už šventą teisybę!...
Nors ir jų kraujas aptaškys budelio
kirvį, nors ir jų galvos džius ant
saulės, jų kūnai styros ant miesto
vartų arba pilies sienų, bet jų dva-
sios gyvuos amžinai!..

Baironas, iš „Falieri“

Pilna gryčia žmonių. Palubų ties viduriu stalo kabo lempelė. Jos gelsva šviesa šiek tiek aiškiau apšviečia tik sėdinčius prie stalo; abu stalo galu ir gryčia skęsta prieblandose.

Visi buvo linksmi. Niekas neįtaria ir nematė, kad šviesa menka ir oras troškus, pilnas tabokos dūmų, prakaito, deguto ir surūgusių kailių kvapo. Juo daugiau išlenkė iki dugniui baltakės stiklelių, juo daugiau ištuštino alaus uzbony, – juo linksmesni buvo visi, juo labiau kaito veidai ir blizgėjo akys.

Gryčia užė: jauni ir seni, vyrai ir moters šnekejo, juokavo, tik retkarčiais per tą užimą pakildavo riksmas šiandien apkrikštyto vaikelio.

Smarkiai užkaitęs tvirtas vyras su stačiais kaip šeriai plaukais ir šaltomis kaip želvės akimis šaukė, belsdamas kumščiu į stalą:

– Kad tai mano vaikas padarytų, nušaučiau jį!. Kaip mane gyvą matot, nušaučiau!..

Ištaręs tuos žodžius, Budrys žvilgterėjo į nuošaliai stovintį pašaly gimnazistą; judviejų akys susitiko. Atkaklumas aiškiai buvo išbrėžtas abiejų veiduose. Sūnus, išgirdęs grasinančius tėvo žodžius, nenulenke galvos: išturejo žvilgterėjimą nemirksėdamas. Tik sunku buvo suprasti, ar jis pritarė tėvo žodžiams, ar paniekino juos.

Ne vieną užgavo tie žodžiai. Gerai įkaitusi kūma jau buvo šiek tiek užsnūdusi, bet, išgirdusi tokius trankius žodžius, pakėlė mieguistas akis ir paklausė:

– Kas ten pasidarė? Ko taip šaukia šeimininkas?

Keli vyrai, taipgi nenugirdę to šauksmo priežasties, mostelėjo rankomis:

– Tai... taip sau.

– Ne taip sau, ne taip sau! – šaukė, vis labiau įkaidamas, šeimininkas. Atsigręžęs į šalia sėdintį žilą ramaus veido senelį, kalbėjo susijaudinęs: – Nesitikėjau, švoger, kad savo vaikams tokią valią duotum!.. Kiek jis tau pinigų suėdė! Ir kas dabar iš jo? – Eis šunims šeko pjaut, ir tiek!..

Nusiminęs senelis tylėjo, o šeimininkas paklausė:

– Ar jis pas tave dabar, namie?

– Ne, – tyliu, liūdnu balsu atsakė senelis. – Buvo sugrįžęs, prašė pinigų toliau mokytis, bet aš jam stačiai atsakiau: važiuok į seminariją, tai iš paskutinios duosiu, o jei ne, tai žinokis!.. Jis ir išvažiavo...

– Ir tu jam niekur nieko! – šaukė vėl šeimininkas. – Nedovanočiau aš tokiam paleistuviui!.. Arba važiuok tu man į seminariją, arba... išsivedęs kur į pašalį, nušaučiau jį kaip šunį: pražudei tu mano kruviną prakaitą, tai žūk ir pats!..

– Lengva pasakyti... – tarė senelis, sunkiai atsidusęs, – bet vaikas vis tau vaiku palieka...

– Kaipgi ne? Kaipgi ne? – pritarė daug balsų.

– Nors širdį skauda, bet ką padarysi, – pridėjo vienas.

– Tfu! – nusispjovė šeimininkas. – Tfu su tokiu bobišku plepalu!.. Ar paleistumėt vagį, pagavę jį jūsų arklus bevagiant?.. Kuo geresnis toks vaikas, kuris, prarijęs kruviną tėvų prakaitą, eina šunims

šėko pjaut?..

Čia vėl susitiko įpykusios tėvo akys su apsirasojusiomis sūnaus akimis. Tos akytės tarytum liepsnelė žibėjo pabalusiame veide. Jos ramiai ir įvirtai žiūrėjo į tėvo užkaitusį veidą, bet drebančios lūpos jau aiškiai reiškė vidujinę kovą ir širdies neramumą.

*

Keleriems metams praslinkus, toj pačioj gryčioj sėdėjo dar su gimnazisto rūbais Budriukas. Per tuos kelerius metus jis labai persimainė. Anuokart jis stovėjo prisišliejęs prie sienos ir nedrąsiai žiūrėjo ir klausė, ką kalba vyresnieji. Atkaklumas paliko tas pats, bet iš po surauktų antakių žibėjo dabar akys, degančios sausa vidujine ugnimi. Jau taip jauname amžiuje nepaprastai miklios proto ir būdo pajėgos valdė ir stabdė atkaklumą, kurs aiškiai spindėjo iš jo akių. Vaikinas, kaistančią galvą susiėmęs abiem rankom, atsirėmė ant palangės ir žiūrėjo į darželį. Ten žydėjo ir kvepėjo gėlės; vėjas iš lengvo lenkė aukštesniųjų galvas; žvirbliai, sutūpę ant tvoros, pusbalsiai čirškėjo; dilgynės, išsikišusios tarp varnalėšų anapus tvoros, tarytum snausdamos lingavo. Tuoj už darželio ramiai tekėjo upė.

Bet gamtos ramumas neįstengė nuraminti vidujinės vaikinio kovos. Ji draskė jaunikaičiui krūtinę, subraižė jo aukštą baltą kaktą giliomis raukšlėmis ir pripildė visas jo gyslas tarytum ugnimi. Valandomis jo suspaustos lūpos sudrebėdavo, prasiverdavo, tarytum nebegalėdamos sulaikyti visų tų skausmų, kurie netilpo krūtinėj. Tai gilus nuliūdimas, tai rūstumas, tai pasigailėjimas spindėjo jaunikaičio akyse, tik nusiminimas nė valandėlei jose nepasirodė. Kartais per visą silpną, nesuaugusį jo kūną pereinavo skausmai, bet galva vis buvo aukštyn pakelta ir tvirtumas nė valandai negeso akyse – matyt, kad tam vaikui netrūksta drąsumo stoti į kovą, nors ir su sunkiausiomis gyvenimo sąlygomis.

Jau saulė leidosi ir dengė rausvu šydu laukus ir pievas. Jos paskutiniai spinduliai apšvietė jaunikaičio galvą, žvilgterėjo į jo plačiai atidarytas, liūdnas akis, atsimušė stikluose šventųjų paveikslų, kabančių ant sienos, bet nepažadino vaikinio iš slegiančių minčių.

Jo mintis išblaškė moteriškė, jėjusi į tą kambarį.

– Ko tu čia taip sėdi vienas užsidaręs? Kodėl neini savo drabužių susidėt?.. Aš tuoj ugnį kursiu, vakarienę virsiu, – išvirsiu ir jums kelionei.

Staiga pažadintas iš minčių, jaunikaitis sudrebėjo, pamažu atsigrėžė ir, kreipdamas į motiną akis, pratarė:

– Nereik, mama, man mėsos kelionei... aš nevažiuosiu... bent į seminariją, nevažiuosiu...

Motinos rankos nusviro, raukšlėtas jos veidas ištįso, lūpos prasivėrė... Sūnaus atsiliepimas taip ją užgavo, kad ji nebegalėjo nė žodžio pratariti.

Jaunikaitis prisiartino prie motinos, paėmė jos raukšlėtą, juodą ranką ir susigraudinęs bučiavo ją:

– Mama, tik nenusimink taip labai!.. Tikėk man – aš paliksiu visuomet doru žmogumi!.. Tikėk, kad aš jus myliu. Man baisiai sunku buvo tą pasakyti, bet aš... kitaip negaliu...

Tie žodžiai dar labiau užgavo motiną. Iš piktumo ji ištraukė savo ranką, – neleido jos bučiuoti; atsitraukė nuo sūnaus ir sušuko piktu balsu:

– Tu nesvajok!.. Tu niekų nezaunyk!.. Ar nuo tavęs Dievas atstojo?..

Piktumas ir išgąstis matyt buvo jos akyse.

Sūnus nesitikėjo, kad motina taip prakalbėtų į jį. Jis jai į ranką norėjo bučiuoti, prieš ją nusilenkti, o ji ant jo rėkė piktu balsu! Sūnus pakėlė nusvirusią galvą ir pradėjo gailingai aiškinti:

– Mama, juk ne vienas kelias tarnauti žmonėms! Visi kunigais negalim būti. Reikia ir daktarų, ir visokių amatininkų...

Bet motina jo žodžių negirdėjo: žiūrėjo į savo vaiką plačiai išplėstomis akimis, visa baimės ir piktumo perimta.

– Tu tylėk!.. Tu man nesipriešink... Tu mane greičiau grabe pamatysi, o ne aš tave ne... ne kunigu!..

Per daug sunku jai buvo ištarti tą, ką ji, tik sapne pamačiusi, pabusedavo ir bijojo atsiminti. Dabar,

išgirdusi iš savo vaiko lūpų tokį baisų išpažinimą, pati nežinojo, kas jai pasidarė. Piktumas ir baimė šiek tiek atlyžo, bet širdį suėmė toksai skausmas, nuo kurio galva degė, ašaros stovėjo akyse ir pikti negailestingi žodžiai plūdo iš burnos.

– Jeigu tu manęs neklausysi, tai neregėk per mano ašaras laimės savo gyvenime!..

Jaunikaitis dar labiau pabalo ir, visas drebėdamas, pusbalsiai prašė:

– Mama, mama!.. kam taip...

Prasivėrė durys, ir, sunkiai žengdamas, įėjo pats Budrys, tvirtas dar vyras, bet truputį jau pražilęs.

– Kas gi čia pasidarė? Iš lauko sugrįžau, o vakarienė dar nekaista.

Negaudamas atsakymo, negalėjo jis suprasti, kas atsitiko; tik nekantriai žiūrėjo tai į pačią, tai į sūnų gimnazistą, tai į trejetą jaunesniųjų vaikų, kurie kartu su juo įėjo į gryčią. Visi stovėjo nesijudindami, tik motina šluostė priejuoste ašarose paplūdusį veidą. Tėvo akys jau ėmė piktumo žaibus mėtyti, o jo balse suskambėjo didelis rūstumas.

– Ar jus kas pagadino? Ko stovite kaip sužavėti? Ko tu, motin, žlembi?

Visi tylėjo, tik buvo girdėtis trijų sujaudintų žmonių kvėpavimas. Toj trumpoj valandoj sūnus, žvilgterėjęs į įpykusį, rūstų tėvą, suprato, jog jis pasiryžo varyti kovą ne vien sūnaus su tėvu, bet tą seną, niekad neužbaigiamą kovą šviesos su tamsybe, proto pajėgų su kumščio milžiniška jėga, kuri tvirtai gyvuoja paskendusioj tamsybėse minioj. Jaunikaitis troško paveikti tas tamsybes; kieti suspausti tėvo kumščiai naikino visą viltį. Supratęs savo silpnumą, jaunikaitis pajuto begalinį širdies skausmą, bet, atsiminęs savo pareigą, pašoko ir, atsistojęs tarp tėvo ir motinos, pratarė alsiu ir kimiu balsu:

– Pasakiau motinai, kad nevažiuosiu į seminariją...

Jeigu pats perkūnas būtų trenkęs šalia Budrio, jis nebūtų taip apsvaigęs; dabar tik keli jo sūnaus vos girdimu balsu ištarti žodžiai smarkiai užgavo jį. Akys jam aptemo; vos ant kojų stovėjo, prislėgtas jausmų ir minčių naštos. Gaila jam buvo pinigų, taip sunkiai uždirbtų; bijojo nustoti pageidautos garbės; žinojo, kad visi kaimynai tyčiosis ir paniekins jį. Bet ir sūnų jis mylėjo... Viskas maišėsi galvoj, o jo sūnus, kaip ir visi šviesos ir teisybės mylėtojai, pajuto krūtinėj neišsemiamą jėgą tarnauti tam, ką sau gyvenimo tikslu pastatė. Bet tamsus, pilnas prietarų tėvas negalėjo suprasti, kas jam nesuprantama – skėlė sūnui per veidą ir apsvaigino jį; sugriebęs už sprando, atitraukė nuo jaunesniųjų verkiančių vaikų, kurie norėjo ginti savo brolių, nuvilko į jaują ir ten, nesigailėdamas nei kumščiavimų, nei spardymų, pametė ant drėgnos aslos.

– Atsikvošė!.. Įgis proto, kai patupės!.. – murmėjo per dantis sunkiai kvėpuodamas tėvas ir užrakino jaujos duris.

Šalia jo stovėjo motina. Tarytum atlikę vien tik savo pareigą, grįžo tėvai į gryčią.

*

Vos tik rytuose aušra užtekėjo, Budrių gryčios durys atsidarė ir išėjo šeiminkė. Žvaigždutės balo ir geso; aušra tik kilo. Budrienė pasižvalgė, praplėšusi paputusias nuo ašarų akis, ir sugrįžo atgal. Už valandėlės abu su vyru ėjo išmintu takeliu klojimam.

– Negalėjau nė valandėlės užmigti, – prašneko šeiminkė.

Ji buvo labai nuliūdusi, jos balsas drebėjo. Budrys ėjo, kaip kad nieko nebūtų atsitikę; ar jis nenugirdo, ar nenorėjo nugirsti pačios žodžių.

Kas gi galėjo suprasti, kas darėsi motinos širdy? Gal ta šalta rasa, kuri ant gėlių gulėjo, arba tas vėjelis, kuris, bėgdamas iš rytų pusės, blaškė miglas, ant upės užgulusias. Gal tik nujautė mažos dukrelės širdis, kuri, pasislėpusi už darželio tvoros, apsiašarojusi žiūrėjo, kur tėvai eina.

Tėvas atrakino jaujos duris; įėjęs dairėsi, bet niekur nieko patamsėse nematė, neišgirdo nė silpniausio atsidūsejimo: buvo visur tylu. Vis dar tylėdamas, išsiėmė iš kišenės degtukus, užsibraukė, kilnojo tai aukštyn, tai žemyn, tai lenkė iki pačios žemės, apšvietė tamsias ir drėgnas užkampes ir palėpes, bet nieko nerado. Kartu su juo dairėsi ir šeiminkė išbalusi, persigandusi. Netikėdami savo akimis, ėmė graibyti po visą aslą ir čiupinėti pajuodusius nelygius sienos rąstus. Ilgą valandą taip

ieškoję, pažiūrėjo vienas kitam į akis: motina, susiėmusi rankas, stovėjo, nė verkti negalėjo – taip viskas stojosi netikėtai; tėvo akyse vėl pasirodė piktumo žaibai.

– Kiaurai žemės nenueis! – tarė tėvas supykęs ir nusispjovęs grįžo namon; paskui jį ėjo motina, spausdama rankas tai prie galvos, tai prie krūtinės. Tarpvartyje pasitiko juos duktė. Persigandusi mergaitė žvilgterėjo į tėvą, bet nedrįso prie jo prieiti; prisiglaudusi prie motinos, šnibždėjo:

– Mama, neverk! Brolis pargrįš – sulauksi!

Motinos protas taip buvo prislėgtas, kad ir nesumetė, iš kur jos dukrelė galėjo žinoti, kad brolis prapuolė. Jai pasidarė daug lengviau, pamačius, kaip jos maža dukrelė glaudžiasi prie jos ir ramina ją. Ašaros vėl pradėjo bėgti iš akių ir šiek tiek suramino nelaimingą motiną.

Pradėjo ji ruoštis, bet niekas nesisekė. Kiekvienas mažmožis primine jai jos numylėtą vaiką. Klėtyje, kur jis, pargrįžęs vasaros, gulėdavo ir kur dabar stovėjo ta pati lova, dar niekieno nejudinta, jo drabužiai ant sienos sukabinti ir jo knygos ant stalo – viena dargi atskleista, tarytum jis tuoj ateis ir paims skaityti; ir sodelis, kur obelių ir kriaušių paunksnyje taip mėgdavo mokyti, ir prieangis, kur sekmadieniais ir vakarais su saviškiais šnekėdavo, juokaudavo ir dainuodavo – visada ji matė jį kaip gyvą, nė valandėlei negalėjo užmiršti. Juk ir seniau nebuvo valandos, kad jos mintys negrįžtų prie jo, bet ar galėjo pamanyti, kad kada taip atsitiks kaip dabar! Juk dar neseniai, būdavo, įsiskverbs į jos sunkų gyvenimą nauji vargai arba ligos, tada atsiminimas apie sūnų būdavo jai tarytum spindulys iš kokio geresnio pasaulio, atgaivindavo pailsusias jos jėgas. „Juk jis, – tardavo ji sau, – jos pagimdytas, jos taip vargingai išauklėtas kūdikis, liks šviesiu žmogum, visi jį godos, visi į jį žiūrės kaip į saulę... Jis laimins bažnyčioj susirinkusią žmonių minią ir kiekvienoje maldoje paminės savo tėvus. Pats šviesiais, auksuotais drabužiais stovi prie Dievo aukuro melsvuose, kvepiančiuose dūmų debesyse, jo rankose švenčiausias, aplink tik auksas žiba, tarytum koks angelas, Dievo pasiuntinys...“

Vien tik pamanius apie šitą, didžiausi vargai kaip bematant praslinkdavo, ir motinai darėsi lengviau, šviesiau, bet ne dabar: dabar paliko tik vienas bausis širdies skausmas... vienos ašaros; karštis apimdavo ją visą, sūnų atsiminus; ilgainiui ir ašarų nebeteko raudoti, ir jos mintys kaip ratas sukosi, sukosi vis apie vieną ir tą patį. Vyresnioji duktė, – matydama motinos ašaras, vis vaikščiojo paskui ją, pati ašarodama. Kada kartais jos vienos pasilikdavo, duktė tardavo, prašydama:

– Mama, neverk, jis pargrįš...

Liūdnei ir pamažu slinko diena po dienos. Pats Budrys perkratė sūnaus atlikusius daiktus, – nerado tarp jų jo popierių; ir suprato, jog kas nors iš šeimos, padavęs jaujos raktą, išleido sūnų. Kad tai ne motinos darbas, matė aiškiai – turbūt katra iš mergaičių, bet ką joms padarysi? – menkos dar ir kvailos.

Iš pradžių, apeidamas kasdieninę ruošą, nors ir buvo paniuręs, bet nenusimindavo; vis tvirtai tikėdamas, kad sūnus sugrįš, dažnai subardavo pačią:

– Su toms boboms tai nelaimė: kai ima žlembt, tai ir galo nėra!.. Nebijok, kur dėsis nesugrįžęs?..

Praslinko keli mėnesiai. Šaltis vis dažniau ėmė žemę veržti, o sūnaus vis nėra ir nėra... Jau ir Budrys šiek tiek atsimainė: iki šiol jis nė valandos negalėjo be darbo pabūti; dabar dažnai stovėdavo ilgas valandas lyg sustingęs, tartum ko ieškojo savo mintyse ar atsiminti norėjo. Gilios raukšlės subraižė kaktą, galva žemyn nusvirusi, veidas pajuodavęs. Pastovėjęs staiga mostelėdavo ranka, tartum norėjo atstumti nuo savęs baisia slegiančius jausmus, palinguodavo galva ir sunkiai atsidusdavo; rodosi, kad jis tuo atsidūsėjimu atsisveikina su visu tuo, kas jam gyvenime buvo brangiausia.

Nelaimingi tėvai nerasdavo nusiramavimo nė bažnyčioje, nors taip karštai meldavosi. Mišias užpirkdavo, pasninkaudavo, visokius apžadus darydavo; pagaliau nuėjo į kleboniją, apsakinėjo savo nelaimę kunigams; nors tuo norėjo palengvinti savo širdį. Juk prieš kaimynus nebuvo kaip išsitarti: visi gerai atminė, kaip Budrys buvo ketinęs nušauti savo vaiką, jeigu jis į seminariją neitų; dabar jie visokiomis pajuokomis drabstė jam akis.

– Dievo valia, mano vaikeliai, – pasakė kunigėlis. – Juk jūs bloga nenorėjote! Jūs – tėvai ir turėjote tiesą nubausti vaiką, matydami, kad jis iš tiesaus kelio klysta.

Tėvai padėkojo geradėjui už jo raminančius žodžius, priėjo išpažinties, mišias išklausė, bet grįžo namon taip pat nuliūdę, taip pat neramumo prislėgti. Ir tas neramumas jau jų nepaliko – krimto ir

krimto be paliovos jiems širdį; tarytum ir saulė paliko jiems nebe tokia šviesi, ir atėjęs pavasaris nebe toks linksmas. Ir kasdieniniai darbai vien tik kankino ir žudė juos; viskas atgriso, viskas nubodo, ypač motinai, kuri bežiūrint geso ir per trumpą laiką tik šešėlis jos beliko. Ir ūkyj nebuvo jau tokios tvarkos kaip seniau; viskas gedo, laukai ėmė menkliau dėti, gyvuliai nykti, trobų stogai irti, ir pačios trobos pradėjo krypti ir žemėn lipti. Motina slankiodavo po gryčią kaip šešėlis. Valandėlę laisvo laiko radusi, poteriaudavo. Juk ji buvo pažadėjusi kasdien daug daug poteriauti! Būdavo, visą vakarą poteriauja ir, keletą valandų prasnūdusi, keliasi ir vėl kuo greičiausiai griebiasi rožančiaus. Bet ir melstis nebesisekė: nuo Dievo, nuo maldos skriejo mintys prie sūnaus, skurstančio kur tarp svetimųjų...

Ir ką jis dabar veikia? Ar jis nors truputį jaučia, koki širdies skausmą tėvams padarė? Jie buvo per daug kieti, tėvas gal ir per daug, bet kas gali savo širdį suvaldyti? Ir kad nors kas pasakytų, nors kas išaiškintų, kas jį taip traukė nuo tėvų, nuo savo žmonių, nuo garbės, kuri jam pati čion po kojų klotųsi...

Mažiausias trinkelėjimas kieme arba prie vartų žadino motiną iš jos minčių, pertraukdavo jai poterių. Pribėgdavo prie lango ir, nors jau tūkstantį kartų apsiriko, bet vis tikėjosi: gal šį kartą, gal šiandien jos akys išvys taip pageidautiną...

Jau šešeri metai praslinko, o ji vis tebelaukia. Sveikata sumažėjo. Iš pradžios ir nesigyde, galbūt ji negalėjo atskirti širdies skausmo nuo kūno skausmų... Sakydavo namiškiams: „Ką man daktaras padės! Kas gali būti sveikas, kam taip širdį skauda?“ Kartais skausmai taip suremdavo ją, kad ji vaitodavo ir žodžių ištarti nebegalėdavo. Tada leido vežti save pas daktarą. Bet vaistai gelbėdavo tik tam kartui. Pagaliau daktaras pasakė, kad tai vėžio liga ir, tik išpjovus tą vietą, galima išgydyti; bet apie tai ir klausyti ji nenorėjo:

– Pjautis – nesiduosiu!.. Kiek Dievo skirta gyventi, tiek man užteks! – ir išverstose, įdubusiose akyse pasirodydavo ašaros, bet greitai vėl pranykdavo – matyt, jau ir ašarų nebeteko savo vargams apraudoti.

*

Buvo puikus vasaros vakaras. Visas sodžius jau buvo sumigęs, ir Budrių kieme viešpatavo tyła; tik varlės liūdnamai tvenkinij vaitojo. Užtekėdamas mėnuo sukūrė rytuose tarytum ugnį ant dangaus. Šiltas, tirštas vėjelis nešė nuo pievų džiūstančio šieno kvapą, purtino pasišiaušusių gluosnių galvas, susiglaudusias paupyj, ir lingavo prie vartų laibose beržo svyruoklio šakelėse. Aukščiau pasikeldamas, mėnulis žerėjo kaip sidabras ir atsimušė tamsiame upės vandenyje kaip veidrodyje. Smulkutės bangos raukė apskritą žerintį veidą ir, pagriebdamos nuo jo sidabro trupinius, sklaidė ir barstė po visą upę.

Staiga suskambino ore laibas, silpnas balselis nauginio varpelio; negreitai dar paskui sudundėjo ratai.

Nors mėnuo aiškiai švietė ir vieškelis anapus upės tarp laukų ir pievų matėsi kaip baltinti patiستا drobė, bet nieko ant jo nesimatė. Skambėjimas ir ratų dundėjimas buvo dar vos girdimi, o Budrių trobos durys prasivėrė, ir tyliai išėjo į prieangį susilenkusi ir sunkiai kvėpuodama šeimininkė. Sudžiūvusiomis ir drebančiomis rankomis atsiremdama, vos vos pavelka sunkias kojas. Sustojo ir ėmė klausytis. Šviesūs mėnulio spinduliai apipylė ją. Jos ligotas ir kaip vaškas geltonas veidas nerviškai drebėjo. Plačiais, juosvais šešėliais aprėžtas įdubusias akis įsmeigė į vieškelį.

Netrukus pasirodė vežimas. Arkliai bėgo greitai, ratai vis aiškiau dundėjo, linksmas varpelio balsas skrido per pievas ir laukus. Motinos širdis ėmė taip plakti, kad ji ko tik neapvirto, – vos suspėjo atsistėti.

– Tai jis, tai jis! – sušnabždėjo drebančios lūpos. – Šį kartą neapsigausiu!.. Žinojau, kad nors prieš mirtį mano akys gaus jį pamatyti!..

Jau vežimas tik už upės, tuoj nusileis į vandenį... Jau varpelio balso ir ratų dundėjimo tarytum pilnas kiemas... Dabar truputį nutilo, arkliai prunkščia, vanduo talaškuoja... Dar truputė valandėlė... ir ji nežino, kas jai pasidarė... Atmena tik, kad dar matė, kaip vežimas ties jų vartais sustojo...

Atsipeikėjusi gryčioje ant lovos, iš karto nežinojo pati, kas pasidarė: ar tik ji ne sapnavo?.. Bet ne: ant stalo žiba lempelė, prieangyje, girdi, nepaprastas vaikščiojimas. Dukters ir vyras pašnabždomis kalbasi, bet jų balsai taip nepaprastai skamba... Štai ir vyras... Plačiai atsidaro durys ir įveda... tačiau įneša ant rankų... Tik žiūri – tai jis!!! Nebejausdama nei skausmų, nei nusilpimo, vienu šuoliu nušoko nuo lovos... spaudžia jį prie išsilgusios širdies... Jis pasilenkė bučiuoti jai ranką. Bet kas tai?..

Prie visokių skausmų papratusi jos širdis pajuto naują, tik užvis baisesnį, tarytum kas šaltą, buką geležį spraudžia į neužgijusią opą... Kartu su jos vaiko šaltų lūpų pabučiavimu pajuto ant savo rankos drungną skystimą... Žvilgtelėjo: tai buvo kraujas!.. Tarytum kas ramstį būtų nuo jos atitraukęs, ji susmuko, kur stovėjo ant aslos, vidury gryčios. Matė tik, kaip tėvas, kvėpuodamas, užmiršęs braukti ašaras nuo veido, palenkęs savo žilą galvą, kartu su dukterimis nuvilko jam viršutinį išėiginį ploščią ir silpną, beveik sustingusį lovon paguldė...

Išsitiesė – vos tik lovoj išsiteko: išaugo per tuos šešerius metus, ir nors baltas kaip drobė, bet toks gražus, nors studento švarkais su blizgančiais sagučiais, bet lyg šventasis koks... Visi apie jį bėginėjo... apie motiną užmiršo... Ji klupsčia, pasiremdama rankomis, atšliaužė prie lovos... Jos akys susitiko su sūnaus akimis. Jis, išvydęs ją, tarytum prasijuokti mėgino, bet tik dvi didelės karštos ašaros nuriedėjo per baltus, įdubusius skruostus. Lūpos prasivėrė, lyg pasakyti ką norėjo, bet tuoj šoko iš jų siauras kraujo ruoželis... Balsas užtroško. Nelaimingasis užvėrė lūpas, užsimerkė. Išrodė kaip numirėlis: iš po užmerktų blakstienų bėgo ašaros, krūtinė kilnojosi nuo sunkaus kvėpavimo... Matyt, gyvasties žiburėlis dar neužgeso...

Paguldęs sūnų, tėvas pats, vos kojas pavilkdamas, išėjo bernui padėti arklių kinkyti. Gryčioje viskas nutilo, tik girdėjosi Budrio aiškus balsas:

– Nesigailėk arklių!.. skubink!.. Prašyk, kad ir daktaras kartu su kunigu, važiuotų!..

Sugrįžęs į vidų, šeimnininkas norėjo pačią pakelti nuo aslos, bet ji nesikėlė: dar arčiau atšliaužė prie lovos ir žiūrėjo į sūnų, tartum suakmenėjusį. Visa jos nukankinta dvasia subėgo jai į akis. Tėvas, sunėręs rankas, atsistojo kojūgaly, mergaitės verkšleno. Tekančios saulės spinduliai teberado tuos tėvus ir seseris tebesaugojančius savo brangų ligonį. Kartu su auksuotais saulės spinduliais skrido į tą gryčią mirties angelas: jis nešė amžiną nuraminimą tai jaunai dvasiai, kuri geso it krintančios žvaigždės šviesa, nespėjusi dar nieko apšviesti nė sušildyti... Žmonės į ją žiūrėjo ir numanė tik, kad ji buvo graži ir jų širdžiai brangi, bet nežinojo, kodėl ji taip trumpai žibėjo ir taip staiga dabar nyko...

O Lietuvos jaunime! Ar ilgai dar per kitų ir savo kaltes būsite nuvargintai tėvynei vien tik krintančių žvaigždžių žiburiais?!

1895–1930